

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke 2011–2013

Tero ja Kaisu Mustonen

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke 2011-2013 käynnisti uudenlaisen yhteisöpohjaisen toiminnan Pohjois-Karjalassa. Sen toiminta-alueena ovat olleet Koli ja Vaara-Karjalan kylät (Mönni, Selkie, Jakokoski ja Alavi-Jukajärvi). Projektissa toteutettiin laaja kulttuurihistoriallinen ja luontodokumentaatio vuosien 2011 ja 2013 välillä. Sen painopiste on *elävien ihmisten tiedoilla, tarinoilla ja kokemuksilla*. Hankkeen tuloksia esitellään näissä julisteissa.

Projekti tulee nähdä myös koko maakuntaa koskettavana prosessin alkuna. Hankkeen ytimessä on maaseudun kylien ja yhteisöiden todellisuudesta kertominen ja sen kuvaaminen valokuvin, kartoin ja suullisin perinnetiedoin.

Keskiössä olivat puheenvuorojen kokoaminen kylistä, paikannimistön tallentaminen sekä lasten ja nuorten tutustuttaminen omaan kulttuuriperintöönsä ja luonnonympäristöönsä yhteistyössä paikallisten koulujen kanssa.

Karjalaista perinnettä tuettiin ja vahvistettiin. Paikallinen tieto ja asiantuntijatieto (tutkimustieto) saatettiin Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankkeessa yhteen. Hankkeen kylillä ja toimijoilla on vahvat yhteydet kansainvälisiin paikallista kulttuuria ja elinympäristöjä voimaannuttaviin yhteistyöverkostoihin. Painopiste hankkeessa oli tavallisten ihmisten ja yhteisöiden toiminnalla.

Konkreettisia hanketavoitteita oli kaksi. Ensimmäinen oli nuorten kulttuuri- ja luontotiedon elvyttäminen viiden kylän alueella hyödyntäen digitaalisia tallennusvälineitä siten, että nuoret keräävät paikannimistöön, kalastukseen, metsästyksen, marjastukseen, sienestykseen, muihin vanhoihin elinkeinoihin ja kansanperinteeseen liittyvää elävää tietoa. Nuoret haastattelivat kylien vanhempia ihmisiä, osallistuivat esimerkiksi talvikalastukseen ja vierailivat niissä paikoissa, joista tarinat kertovat. Toiminta tapahtui yhteistyössä paikallisten kyläkoulujen kanssa.

Toinen tavoite on koko hankkeen toiminta-alueella tapahtuva perinnejulisteiden tuottaminen. Yhteistyössä alueen kylien kanssa valittiin paikallisia ihmisiä, joiden tarinoista, havainnoista, maankäytöstä ja elämästä tehtiin esillä oleva korkeatasoinen, visuaalisesti näyttävä julistesarja. Puheenvuorot esitetään elämänmakuisessa murreasussaan. Ne on poimittu laajoista haastattelusarjoista, jotka on tallennettu 2011-2013. Kootut tarinat sijoitetaan jatkotyöskentelyä varten Selkielle osuuskunta Lumimuutoksen perinnearkistoon (www.lumi.fi).

Kylissä järjestettiin myös *kulttuuriperinnön jatkuvuus* -koulutustyöpajoja. Näiden tapahtumien ajatuksena oli kouluttaa mukana olevissa kylissä halukkaita keräämään oman alueensa perinnettä ja tuomaan sitä tähän päivään. Osa-alueita ovat muun muassa paikannimet, vanhat tavat, laulut ja lorut ja muut kansanperinteen kokonaisuudet. Toisin kuin perinteisessä kansanperinteen keruussa, kyliä kannustetaan tallentamaan, käyttämään ja uusintamaan kulttuuriperintöään omin voimin.

Näin pohjoiskarjalaista kyläkulttuuria saadaan elävöitettyä ja kulttuuriperintö siirrettyä 21. vuosisadalle. vuosisadalle. Mallina on Selkien kylän paljon kiitosta ja palkintoja saanut perinteenelvytyshanke, joka käynnistyi 2008.

Kyseessä on laajamittaisin kulttuuriperinnön ja maaseudun kulttuurin elvyttämistoimi alueella pitkään aikaan. Toiminnasta suunnitellaan pysyvää.

Tulevaisuuden tavoitteena on perustaa Selkien kylälle Havukkavaaraan aiheeseen liittyvä kulttuurikeskus, jossa on näyttelytila, arkistotilat sekä kaksi pientä toimistotoimipistettä. Keskus tulee olemaan avoimena yleisölle ja näyttelytilassa vaihtuvat näyttelyt.

Vuosien 2011-2013 osalta toiminta keskittyi seuraaviin kyliin:

Koli
Herajärvi
Jakokoski
Paihola
Mönni
Selkie
Alavi-Jukajärvi
Puntarikoski
Kunnasniemi

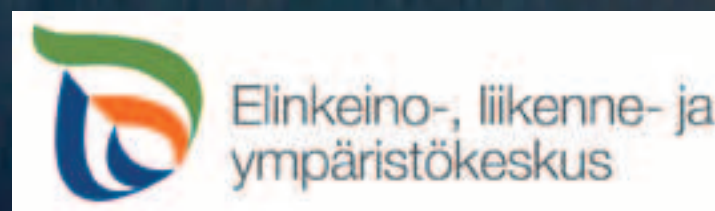
Tekijät:

Lämmin kiitos kaikille koululaisille, opettajille Minna Kilpeläinen, Tapani Toivanen (eläkkeelle 2012), Matti Hurskainen, Sari Huttunen, Helena Jolkkonen, sekä muu koulujen henkilökunta, erityisesti Liisa Karhu, Sirpa Könönen ja muut Jakokoskella, Kolilla ja Selkiellä. Samoin Herajärven, Jakokosken, Paiholan, Puntarikosken, Kunnasniemen, Alavi-Jukajärven, Selkien, Mönnin ja muiden mukana olleiden kylien edustajille suurkiitos! Kaikille haastatelluille, eli Kauko ja Elvi Heiskaselle, Sinikka Heiskaselle, Helena Pehkoselle ja Olavi Louhelaiselle, Marko ja Anne Karhulle, Pentti Hassiselle ja Ilmari ja Suoma Martikaiselle sydämellinen kiitos!

Hankkeen ohjausryhmässä toimivat 2011-2013 Pauliina Kainulainen, Tuomo Tormulainen, Ilmari Martikainen, Markku Aho, Antero Lehikoinen (sähköpostiseuranta), Tero Mustonen ja Kaisu Mustonen. Ohjausryhmälle lämmin kiitos!

Julistesarjan ja muut materiaalit on taittanut ja suunnitellut visuaalisesti Rita Lukkarinen ja Eero Murtomäki, heille myös suuri kiitos! Matti Pihlatie kuvasi uutta aineistoa, sekä luovutti arkistomateriaaliaan julistesarjan mahdollistamiseksi. Kiitos siitä työstä.

Hankkeen on taloudellisesti mahdollistanut OSK Lumimuutos osana samannimistä LEADER-hanketta. Kristo Mela ja Sari Pennanen mahdollistivat taloudelliset hankesuunnittelut - kiitos. Heikki Vesajoki johdatteli ansiokkaasti paikannimistö- ja maantiedeluennoillaan kylien menneeseen. LEADER-yhdistykselle, erityisesti Riitta Martikaiselle iso kiitos! Haastattelut ovat litteroineet Kaisu Mustonen ja Saija Lehtonen. Analyysit ja julisteet ovat tuottaneet Tero ja Kaisu Mustonen.

Koulut ja Vaara-Karjalan tarinalliset maisemat

Tero Mustonen yhteistyössä Satu Huttusen (Jakokosken koulu), Minna Kilpeläisen ja Tapani Toivasen (Selkie) sekä Helena Jolkkosen (Kolin koulu) kanssa

Tässä julisteessa esitellään Vaara-Karjalan kulttuuriperintö –hankkeen toimintaa, ja miten sitä on sovellettu Selkiellä ja Mönnissä, Jakokoskella ja Kolilla.

Selkien ja Mönnin koulu

Selkien maisema kuuluu vaarakarjalaiseen kansallismaisemaan. Se on samalla tarinan maisemaa, tarinallinen maisema. Erityisesti kolmen kulttuurin paikannimistö, esihistoriallinen saamelainen aika, karjalainen mennyt aika vuoteen 1648 ja savo-karjalainen nykyisyys vuodesta 1648 lähtien ovat esillä maisemassa.

Selkie on nykyisen Kontiolahden kunnan vanhimpia asuttuja seutuja, kaskiviljelijöiden ja runonlaulajien sija. Nykyään asukkaita on noin 300 ja savuja kaksisataa – vuoden kyläksi pääsimme vuonna 2010, pitkälti kyläkoulutoiminnan vuoksi. Pieni, mutta pippurinen opinahjomme on sinitellyt nykyajan paineissa. Vuonna 2008 Selkien kyläyhdistys ja koulu aloittivat perinne- ja kansainvälisyys-hankkeen, jonka tavoitteena oli vahvistaa lasten kulttuurisia juuria ja samalla auttaa heitä kohtaamaan toiset kulttuurit. Taustakehyksenä oli huoli koulun tulevaisuudesta ja toisaalta tahto tarjota oppilaille hyvät eväät ja mahdollisuudet tasapainoiseen elämään keskellä muutosten ja ristipaineiden värittämää yhteiskuntaa.

Olemme palauttaneet yli 60 vuoden tauon jälkeen perinteisen talvinuottauksen kylälle. Oppilaat ovat käyneet talviverkoilla, vierailleet sepän pajassa ja navetassa, olleet mukana metsästäjien matkassa jahtipoluilla, ennustaneet säättä perinteisin keinoin ja kuulleet tarinoita paikannimistämme. Koulullamme on käynyt vieraita Kanadasta, Uudesta Seelannista, Siperiasta, Australiasta ja Saamenmaasta. Olemme vierailleet ystävyyskylissämme Noryassa Udmurtiassa, joka sijaitsee Venäjän Uralilla sekä myös Unalakleetissa, Beringinsalmella Alaskassa. Udmurtit ovat käyneet Selkiellä jo kahdesti. Matkoilla, jos se vain on ollut mahdollista, on kulkenut mukana ystävyyskoulujemme oppilaita. Joka joului- ja toukokuu kokoonnumme SKYPE-yhteyden äärelle laulamaan ja leikkimään kansainvälisten kumppanimme kanssa.

Selkien vanhan runon paluu. Kuva: Tapani Toivanen

Selkien kylän delegaatio Noryan kylän porteilla. Kuva: Matti Ikonen

Pyytivaaran maisemaa talvilevossa, Höytiäinen taustalla. Kuva: Matti Pihlatie

Kuva perinneleikki-videomateriaalista. Kuvaaja: Minna Kilpeläinen

Maaseudun kulttuuriperintöä ylläpitävä ja myös uusintava perusyksikkö on vireä kyläkoulu. Kun oppilaitoksen ovet iltapäivällä työpäivän jälkeen sulkeutuvat, ne avautuvat taas tiheään myös iltaisin, kun koulun valloittavat Martat, 4H- ja monet muut yhdistykset. Toimintaa on pitkälle iltaan asti. Kyläkoulu eivät ole pelkästään oppilaitaan varten, vaan ne palvelevat järjestöjen ja harrastuspiirien laajaa kirjoa. Kyläkoulu on ihmisten kohtaamispaikka.

Vuonna 2008 toimintaa Selkiellä aloittaessamme asetimme kaksi tavoitetta: oppilaiden tulisi saada syvä tuntemus lähiluonnostaan käytännön keinoin, ja samalla heidän tulisi tutustua savokarjalaiseen perinteeseen tavoilla, jotka ovat oppilaiden kannalta mielekkäitä ja ymmärrettäviä.

Päätimme siis lähteä nuotalle

Kylämme viimeiset yhteisölliset (talvi)nuotat oli muistitiedon mukaan vedetty 1940-luvun alkupuolella. Selkien kansallismaisemaan kuuluu kaskiviljelyksen tuottama kokonaisuus. Vaaroilta avautuu laajahko saloseutu, jossa on useita vanhan metsän sirpaleita ja hyvässä kunnossa säilyneitä vesistöjä. Järviemme helmi on Ylinen – muikun ja siian koti, kalliorotkojärvi vaarojen välissä.

Tuolloisen koulunjohtajan Tapani Toivasen ja koulun muiden opettajien ja oppilaiden kanssa olimme jo vuonna 2008 valinneet kalastukset ja kalat erääksi avaintemaksi hankkeessamme. Aluksi kävimme talviverkoilla ja sittemmin maaliskuussa 2009 päätimme palauttaa nuottauksen kylällemme.

Tapahtuma onnistui yli odotusten. Yli 200 ihmistä tuli jälle seuraamaan, kun perinteisin menetelmin vedimme 500 metriä pitkän talviapajan – tuloksena 70 kiloa muikkua. Samalla laulettiin ja kannustettiin vetäjiä. Apaja nosti laulun ja laulu nosti apajan. Kylämme kulttuuripersoonana Markku Pölönen teki tapahtumasta lyhytelokuvan.

Nuottauksen nostaminen toiminnan keskiöön heti alusta alkaen toi tavoitteissa kaksi oleellista seikkaa esille. Ensinnäkin se innosti koko kylän, lapset siinä mukana, toimimaan yhdessä, ja toisekseen muikkupaja näytti lapsille suoran yhteyden luonnosta saatavaan puhtaaseen ruokaan. Myöhemmin vuosien 2010-2012 aikana olemme nuottaneet avovesikauden aikana siten, että lapset ovat itse vetäneet nuotta. Nuottausta on myös tallennettu videokameroin hankkeen internet-materiaaliksi.

Hankkeen aikana on pyritty noudattamaan samaa käytännön periaatetta, olkoon kyseessä sepänpajan taonnat tai käsityötunnit. Kaikki on pyritty tekemään oikeasti, käytännössä. Samalla alakoulun oppilaiden ikätason edellyttämä toiminnallisuus on saatu mukaan. Omakohtaisten kokemusten ja koettujen elämysten kautta perinteen oppiminen on luonnollista ja mielekästä, mieleenpainuvaa.

Koulujemme pääopetussisältö on yleistietaa. Paikannimistöön liittyvien tarinoiden kanssa lapset saivat useita ahaa-elämyksiä. Suomalaisten kylien paikannimet, ja niiden muodostama kokonaisuus, *tarinallinen maisema*, kantaa koko kulttuuriperintöämme mukanaan. Lisäksi se avaa näkökulman usein sivuun jäävään tietoon siitä, että saamelaisten kulttuuri vaikutti laajalla alueella Etelä- ja Itä-Suomessa ennen suomalaisten uudisasutusta.

Pyrimme seuraamaan hanketta viikoittaisella yhteydenpidolla kyläyhdistyksen, koulun ja vanhempaintoimikunnan kesken. Kansalliset asiantuntijat, esimerkiksi opetusneuvos Paula Mattila, ovat käyneet Selkiellä tutustumassa toimintaan.

Suuri osa suomalaisista on jo ehtinyt vieraantua luonnosta. Maaseudun kylissä on vielä mahdollisuus tavoittaa villin luontomme sirpaleita, vanhan metsän ja järvien kokonaisuuksia. Nykyaajan mukanaan tuomat muutokset ja entistä vauhdikkaampi luottamus teknologiaan lisää kuilua ihmisten ja luonnon välillä. Kaiken kukkuraksi tämä kaikki tapahtuu *samanaikaisesti*, olemme kiinnittyneinä toisiimme tiukemmin kuin koskaan tietoverkkojen ja viestimien avulla. Se, mikä on muotia tänään Yhdysvalloissa tai Euroopassa, on sitä myös Selkiellä.

Kuvia nuottavideomateriaalista. Kuvaaja: Minna Kilpeläinen

Koulut ja Vaara-Karjalan tarinalliset maisemat

Tero Mustonen yhteistyössä Satu Huttusen (Jakokosken koulu), Minna Kilpeläisen ja Tapani Toivasen (Selkie) sekä Helena Jolkkosen (Kolin koulu) kanssa

Tässä julisteessa esitellään Vaara-Karjalan kulttuuriperintö –hankkeen toimintaa, ja miten sitä on sovellettu Selkiellä ja Mönnissä, Jakokoskella ja Kolilla.

Kuuluu siperialainen tutkija, eveni-kansan johtaja Vasili Robbek, joka lähti tuonilmaisiin vuonna 2010, kertoi, että kaikki tieto on löydettävissä luonnosta. Niinpä mekin Selkiellä ajattelimme, että olisi oleellista, jos lapsemme hallitsivat luontoyhteyden lisäksi kyvyn kohdata maapalloistuvana aikanamme muita kulttuureja ja ryhmiä. Oppilaat ovat kirjoittaneet toisilleen kirjeitä englanniksi Alaskaan ja Udmurtiaan, ja vierailuja on tehty vastavuoroisuusperiaatteella. Kun kielitaito isäntäperheissä on loppunut, on otettu tietoverkon käännösohjelma, ruutuvihko ja kädet avuksi. Tähän mennessä on selvitty hienosti.

Kansainvälisen toiminnan yhdistäminen perinnekasvatukseen on ollut mielekäs valinta, koska se on kehystänyt oppilaidemme oman kulttuurin uudella tavalla. Esimerkiksi keväällä Vaara-Karjala –hankkeen menetelmäseminaareissa 2012 udmurtittytöjen tanssiessa perinnelaulujaan kansallispuvut päällä useat koulumme oppilaat kysyivät: miksi meillä ei ole tuollaisia perinneasuja?

Jekaterina Koroleva ja Nikolai Zaitsev perinnetanssin pyörteissä. Raisa ja Natasha antavat tahtia.
Kuva: Tero Mustonen

Kääntäkäämme katseemme itään ja kuulostelkaamme, miten udmurttikumppanimme keväällä 2011 suhtautuivat yhteiseen toimintaan:

Noryn kylän ja koulun tervehdys 21.2.2011

Jos luomme katseen taaksepäin ja arvioimme yhteisen hankkeemme 2008-2011 tuloksia, voimme todeta, että on saatu paljon aikaan:

Perinteiset kalastusmuodot, sekä joissamme uivat kalat ovat tulleet oppilaillemme tutuiksi. Vanhoja pyyntimenetelmiä, kuten perinteistä verkkopyyntiä on elvytetty.

Hanketta on käsitelty laajasti powerpoint-esityksin kylän tasolla.

Englanti-suomi-udmurti-venäjä –sanasto on kerätty hankkeen aikana tuotetuista materiaaleista.

Udmurttien paikannimistöä on kerätty paljon. Osa tästä aineistosta on jo julkaistu (mm. Selkien perinteestä 2010 -vihkossa).

Paikannimistöistä on maalattu kartta (myös Selkiellä).

Paikannimistöön liittyvät materiaalit saatettiin julki osana Noryn koulun vanhempainyhdistyksen seminaaria, johon osallistui paljon aikuisia.

Perinteisiä leikkejä ja loruja on kerätty ja elvytetty. Lapset leikkivät niitä.

Mielestämme yhteishankkeemme on herättänyt paljon mielenkiintoa sekä aikuisissa että lapsissa. Monet vanhemmat tulivat seminaarin jälkeen antamaan hankkeesta palautetta, toden, että monet paikannimiin liittyvät kertomukset ja tiedot olivat heille täysin uusia. Hankkeemme on elvyttänyt paikkatietoja ja perinnekulttuuria. Hanke on myös osoittanut lapsillemme, kuinka tärkeää oman kulttuurin tuntemus ja perinteen muistaminen on heille, koska he tulevat asumaan täällä vielä useita vuosia, ja nyt he tuntevat oman alueensa perinnettä ja tapoja – näin perinnekulttuuri uusiutuu ja säilyy. Lapset ovat myös oppineet paljon tiedonkeräämisestä ja käsittelystä. Lapsilla on nyt tietoja udmurttien vanhoista tavoista ja uskomuksista. He kiinnostuivat hankkeen avulla myös muiden kansojen kulttuureista ja ovat pohtineet, miten muut kulttuurit eroavat omastamme ja toisaalta, mikä meitä yhdistää ja mikä on samaa.

Tulevaisuudessa työtä on vielä paljon, esimerkiksi voisimme keskittyä perinneruokien valmistukseen. Yhdessä voimme tehdä paljon lastemme hyväksi!

Terveisin

Galina Krotova, Noryn koulun opettaja, Udmurtia, Venäjä (noryaselkie@mail.ru)
Jekaterina Koroleva, Noryn koulun opettaja, Udmurtia, Venäjä (noryaselkie@mail.ru)

Udmurtit toivottavat tervetulleeksi Noryn kouluun. Kuva: Tapani Toivanen

Natasha (vas.) ja Elizaveta esittävät udmurtialaisia kansansävelmiä pukeutuneena kansallispukuihin. Taustalla opettaja Jekaterina Koroleva ja kyläpäälikkö Nikolai Zaitsev.
Kuva: Tero Mustonen

Perinne ei voi olla erillään sitä ympäröivästä kulttuurimaisemasta tai luonnosta. Ne kulkevat käsi kädessä. Kylien suullinen todellisuus, tarinankerronta, muistitiedot paikoista, joita tarinallisessa maisemassamme vieläkin on, ovat keskeinen osa tätä kokonaisuutta.

Kalevalasta lähtien olemme kokeneet, mitä kulttuuriperinnöllemme tapahtuu, kun se ylöskirjoitetaan. Kirjoitettuna se lukittuu. Olemme pyrkinneet painottamaan tekemistä kirjattiedon sijasta. Siitä jää myös syvä muistijälki tuleville vuosille. Hyvän kasvun avaimet piilevät siinä, että ihminen ymmärtää mittakaavansa suhteessa toisiin, ja ympäröivään luontoon. Tämän takia, kuten Vasili Robbek totesi, kaiken oppimisen tulee olla luonnosta lähtevää.

Koulut ja Vaara-Karjalan tarinalliset maisemat

Tero Mustonen yhteistyössä Satu Huttusen (Jakokosken koulu), Minna Kilpeläisen ja Tapani Toivasen (Selkie) sekä Helena Jolkkosen (Kolin koulu) kanssa

Mallia soveltamassa Kolilla

Kolin koulu keskittyi elvyttämään koululaisten tietoja talvikalastuksesta. Kalastuskunnan puheenjohtaja Ilkka Tolvanen kertoi koululla kalastusperinteistä ja vei Kolin koululaiset talviverkoille ja katiskalle. Vaara-Karjala -hanke rahoitti oppilaiden kyydityksen ja tien aurauksen, joita ilman kalastus olisi jäänyt väliin.

Tarkemmin eriteltynä lukuvuoden 2012-2013 aikana:

- Kuultiin, miten eri vuodenaikoina kalat käyttäytyvät ja mitä kannattaa pyytää
- Biologian tunneilla harjoiteltiin mateen nylkemistä ja tutustuttiin pyydettyjen kalojen rakenteeseen ja sisäelimiin
- Vuoden huippuna oli kenttäreissu verkoille ja katiskalle, josta saatiin made ja kuha saaliiksi.
- Tämä inspiroi kansalaisopiston ja kuvataiteen valinnaisryhmän tekemään aiheeseen liittyvää taidetta.
- Alaluokkalaiset tulkitsivat vedenalaisia maisemia.
- Kevään mittaan kirjoitettiin myös aineita perinteeseen ja kalastukseen liittyen.

Keväällä kaikille oppilaille jaettiin Kalatalouden keskusliiton Kalan käsittely- ja perkausoppaat, sekä opas Pohjois-Karjalan kalapaikoille.

Kolin koulu kiittää!

Alaluokkalaisten näkemyksiä vedenalaisesta maisemasta.

Kalaretken inspiroimana kansalaisopiston ja kuvataiteen valinnaisryhmän yhteistyönä.

Tässä julisteessa esitellään Vaara-Karjalan kulttuuriperintö –hankkeen toimintaa, ja miten sitä on sovellettu Selkiellä, Mönnissä, Jakokoskella ja Kolilla.

Talviverkoilla.
Kuva: Helena Jolkkonen, Kolin koulu

Talvikatiskalla.
Kuva: Helena Jolkkonen, Kolin koulu

Saaliiksi saatiin made ja kuha.
Kuva: Helena Jolkkonen, Kolin koulu

Kalan rakenne.
Kuva: Helena Jolkkonen, Kolin koulu

Jakokosken koulu perinnetarinoiden maailmassa

Kontiolahden Jakokosken koulusta projektiin osallistuivat koko koulun oppilaat lukuun ottamatta kuudetta luokkaa. Pienimmät oppilaat 1-4 luokilta osallistuivat Kotiseutukeskuksessa järjestettyyn Perinteinen joululeirikouluun. Tapahtuma järjestettiin kahtena peräkkäisenä päivänä.

Kotiseutuyhdistys oli järjestänyt yhdessä opettaja Satu Huttusen kanssa työpajoja, joihin oppilaat osallistuivat. Kotiseutukeskuksessa vietettiin koko päivä, joten kaikki mukana olleet oppilaat pääsivät osallistumaan kaikkiin työpajoihin. Tarjolla olivat seuraavanlaiset työpajat:

- Havuaskartelu (kranssi ja pihan koristelu).
- Olkityöt (kuusenkoriste oljista).
- Leivontapaja (pipareiden paisto).
- Taina-tädin tarinapaja (kammarissa, kynttilän valossa Taina mummo kertoi, millaista oli lapsuus sodan aikana).
- Taloon tutustumiskierros.
- Keittöapulaisena ruuan valmistuksessa ja kattamisessa.

Työpajojen vetäjinä oli vapaaehtoisia kotiseutuyhdistyksen jäseniä.

Leirikoulu päättyi ruokailuun. Tarjolla oli samanlaista ruokaa, kuin mitä taloissa syötiin sata vuotta sitten: Ohrapuuroa, marjasurvosta, ruisleipää ja voita.

Jo ruokailu oli matka menneeseen aikaan!

Leirikouluun osallistuvat seuraavat oppilaat:

1-2 lk:

Nuutti Korhonen, Kasperi Kärki, Aatu Nieminen, Venja Ryytänen, Ville Saastamoinen, Otto Sairanen, Roosa Salmelainen, Veikko Suontama, Santeri Tuominen, Aino Hyvärinen, Rasmus Jokipalo, Aaron Kärki, Roni Lahtinen, Eemil Matikainen, Mimmi Sammalisto, Mico Turunen, Roni Venäläinen, yhteensä 17 oppilasta.

3-4 lk:

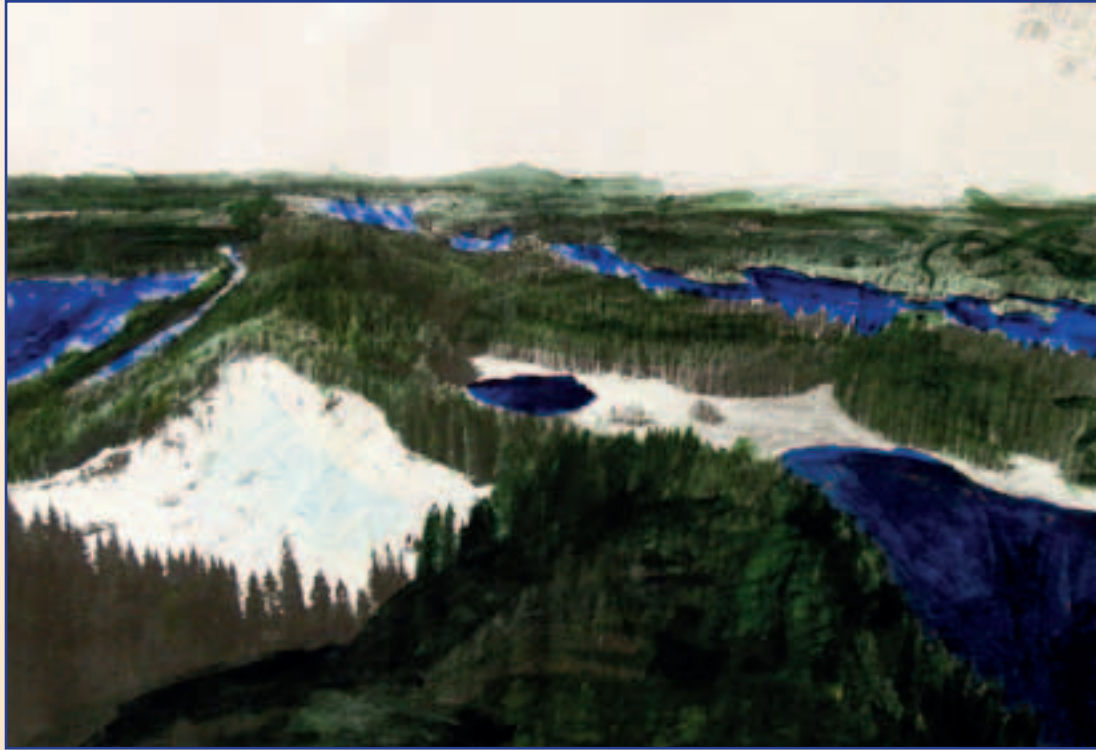
Aleksi Kontkanen, Topias Kärki, Maximus Meriläinen, Oskari Mustonen, Hilla Suontama, Milena Turunen, Tia Turunen, Heidi Uusi-Kyyny, Teemu Heikkinen, Nico Tolvanen, Annika Jokipalo, Elina Korhonen, Elli Piironen, Anna Saastamoinen, Iisakki Seutu, Joona Temisevä, Petra Ujala yhteensä 17 oppilasta.

Viidennen luokan oppilaat kutsuivat Jakokosken kylän ikäihmisiä päiväkahville. Oppilaat olivat lähettäneet kutsukortteja, leiponeet täytekakun ja valmistelleet kysymyksiä tapahtumaa varten.

Vieraaksi saapui neljä jakokoskelaista ikäihmistä, jotka kertoivat kahvittelujen jälkeen, millaista oli lapsuus entisaikaan. **Kerttu Hyvärinen** on eläkkeellä oleva opettaja, joten hänellä oli mielenkiintoisia tarinoita omalta kouluaikaltaan ja myös opettajana ollessaan. **Lippo Sormunen** ja **Pentti Seutu** kertoivat Jakokosken kylän menneisyydestä. Oppilaat tallensivat vierailun videolle ja kirjoittivat muistiin, mitä kertomuksista jäi eritoten mieleen.

Vaara-Karjalan kylät kulttuuriaan elvyttämässä

Tero Mustonen yhteistyössä KUULTO –hankkeen ja Kulttuurikulkureiden kanssa

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankeessa 2011-2013 käynnistettiin uusia kylätoimia Kolin, Herajärven, Selkien, Mönnin, Paiholan, Jakokosken, Kunnasniemen, Puntarikosken ja Alavi-Jukajärvi –kylien suunnalla. Vuonna 2012 kyläyhteistyötä laajennettiin KUULTO –hankkeen kanssa yhteistyössä.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankealueella on ainakin kolme merkittävää aluetta – Höytiäinen, Vaara-Karjalan kyläalueet Kolille asti, sekä Pielisjoen ja Selkie-Mönnin yhteisalue.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke tukee kylien omaa kulttuuria, mutta tavoilla, jotka elvyttävät jo lähes unholaan painuneita todellisuuksia. Hankkeen alueella on hyvin laaja kirjo paikannimistöön ’tallennettuja’ tarinoita – maisemassamme elää saamelainen, karjalainen ja savo-karjalainen aika nykyisyyden rinnalla. Uusiakin paikannimiä muodostuu, kuten Paiholassa on käynyt: *Kuusikuja mennee näin, niin tässä on Pirkonpuro, Kerosen Pirkko sorttas sitä aina kaikki kevvät, että vesi ei tuu kellariin. Alotti tuossa maaliskuulla ja sorttas sitä toukokuun loppuun ja lumet tiputtel katolta vielä. Ei sillä oo mittään [vanhaa nimeä], se on oja vaan siinä, mutta nyt on Pirkonpuro kuohunnu koskena siinä koko kesän, kommeen näkönen ollu.*

Hankkeessa järjestettiin kylissä tapahtumia, joissa paikallisia asukkaita rohkaistiin kertomaan paikannimistöön ja maisemaansa liittyviä tarinoita. Jokaisen kyläillan aluksi kerrotaan esimerkkejä muista kylistä, jotta kynnys tarinointiin mataloituu.

Selkien ja Mönnin kylät

Selkien alueella kylän paikannimiin liittyvät tarinat – lyhyesti *tarinallinen maisema* – on onnistuneesti elvytetty ja siirretty nykypolvelle. Niistä kertominen on samalla kulttuurimme siirtämistä. Käytänteet 2008-2012 Selkieltä osoittavat, että paikannimistöön liittyvien tarinoiden kertominen ja kuunteleminen kerää laajan yleisön kylällä – mikään ei estä myöskään uusien paikannimien käsittelyä ja tämän ajan tarinoiden mukaan ottamista. Samalla kyläläiset ymmärtävät ympäristöään ja historiaansa paremmin. On tärkeää saada paikannimien merkitykset kirjoihin ja kansiin, mutta vielä merkityksellisempää on kerrotun, suullisen perinteen elpyminen. Yhdessä kunnan kanssa hankkeessa järjestettiin erilaisia tarinailtoja talven 2012-2013 aikana.

Paiholan muistin ja menetyksen paikat

Paiholassa, Pielisjoen rannalla, sovelsimme kokonaan uutta ajattelua. Aluksi järjestettiin paikannimiin liittyviä tarinailtoja. Siellä kylän vanhimmat ja nuorimmat sukupolvet kohtasivat ja paikkoihin liittyviä tarinoita taas kerrottiin.

Tämän jälkeen halusimme Paiholan kyläyhdistyksen kanssa kokeilla vielä pidemmälle menevää perinteen uudistamista. Osa paikannimistä oli jäänyt vesivoiman alle, ja ne olivat vaarassa jäädä unholaan. Lisäksi Paiholassa on pyydetty maailmankin mittapuulla ainutlaatuista järvilohtha, joka on vesivoimaloiden rakentamisen jälkeen äärimmäisen uhanalainen. Syntyi ajatus siitä, että kylä maalaa omaa historiaansa ja paikkojaan. Eräs mies muisteli vuoden 1977 lohnen tutkimuspyyntiä sanoen *vuonna -77 meittis äidin kanssa pyyettiin just nuita kutulohia, kaks me vain saatiin tuosta Kuurnan voimalaitoksen [kohdalta], se oli hurjaa hommaa, kun se marraskuussa, kun pimmeen aikaan lähettiin, aamulla neljän aikaan lähettiin ja sit me vietiin tuonne kalanviljelylaitokselle lypsettäväks. Toinen koukkuleuka oli ja sieltä saatiin semmonen lahjauistin, kun se vietiin lypsettäväks... niin sen verran mulla on lohennyynnistä kokemusta.*

Niinpä keväällä 2013 yhdessä Kontiolahden Kulttuurikulkureiden kanssa järjestimme maalauskurssin, jossa inspiraatiota antoivat Matti Pihlatien valokuvat Paiholan seudusta ja Pielisjoesta.

Kyläläiset maalasivat paikkojaan, ja lapset, jotka olivat kurssilla mukana, maalasivat omia lähireittejään ja heille tärkeitä paikkoja Paiholassa. Paikannimet ovat edelleen hyvin merkityksellisiä monille paikallisille. Kuten eräs kylän nainen totesi: *Lukonniemessä on meidän laavu.*

Muistin paikat tuovat kokemuksia esille. Anssinpurosta sanottiin, että *siinä sitä tuli opeteltua ne uimisen alakeet, vesi oli puhasta, kun se kokoajan kato virtas, iilmato aina uiskentel siellä, mutta ei niistä ollu haittaa.*

Toimintaan osallistuneet lapset kertoivat omista paikkamaalauksistaan seuraavaa:

Jaana ja Jenni:

”Meidän työssä on tuo iso keltainen löntti on pelto ja sit sen ympärillä on mehtää ja sit siinä on Suontauksentie, mennee tuossa keskellä. Ja sit mie oon Jenni ja täällä tien oikealla puolella on Ahokalan koulu ja Kostilantie on täällä koulun yläpuolella ja sit siellä on taas lisää peltoa ja miun talo ja sit tossa on tommosta kuusijuttua.”

Elina:

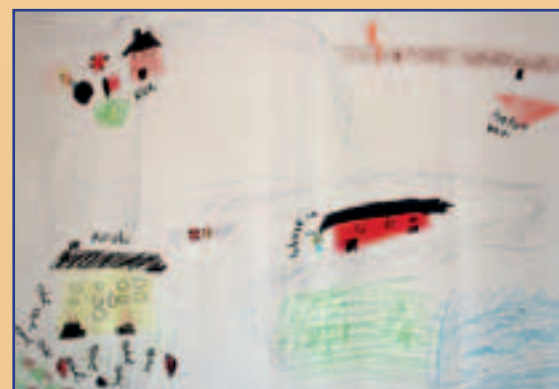
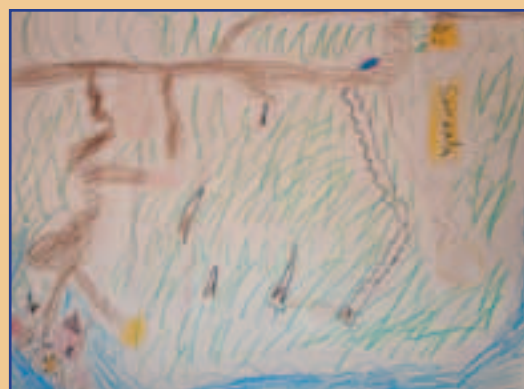
”Mie on Elina ja miulla on hauskaa kotona ja sit on naapureissa ja serkkujen luona. Koulussakin on välillä hauskaa. Sitten mun Lieksan mummolassa ja sitten on muualla kaikissa muissa paikoissa mitä meillä on. Sitten on kaikissa puissa kiva kiipeillä, vuorilla kiva laskea ja sitten on kiva käydä kaikissa metissä leikkimässä ja käydä pelloilla ajelemassa autolla.”

Ida:

”Mie oon lida ja mie näytän miun työtä. Tossa on leikkimökki, jossa mie tykkään olla ja sen vieressä on yks miun lempipuu ja sit sen vieressä on kiikku ja sitten täs on talo ja sit täällä on mettää ja tossa on tie missä mie kävelen.”

Anni:

”Miun nimi on Anni ja täällä on miun koti ja sitten tuolla on sairaala ja koulu. Ja täällä on majoja ja täällä on joki ja sitten täällä on naapureitten taloja ja peltoja on tuolla.”

Paiholan kuvataidekurssin osallistujien näkemyksiä omasta maisemastaan.

Kuvat: Anja Turunen, Kulttuurikulkurit

Kylätoiminnan päätteeksi huhtikuussa 2013 oli taidenäyttely, joka sai suuren suosion. Näin siis muistetun ja unohdetun käsittely kyliemme elämässä sai aivan uusia muotoja, kun kylä maalasi, ja siten käsitteli menetyksen ja muutoksen teemaa. Tarinoita alkoi pursuta - tarinallinen maisema Paiholassa on elossa.

Puntarikoski ja Kunnasniemi

Lokakuussa 2012 järjestettiin Puntarikosken ja Kunnasniemen alueella laaja kylätapahtuma. Sen keskiössä olivat paikannimet ja niihin liittyvät tarinat. Esimerkiksi Höytiäisen Katinsaaresta kerrottiin illan aikana, että *Katinsaaren synnystä [kerrotaan] sellaista tarinaa, että venäläiset kasakat ottivat tämän Kati -nimisen henkilön vangiksi ja Kati, tai oisko ollu Katri, sitä mä en tiä, niin hän pääsi karkaamaan ja hän ui kuulemma tarinan mukaan tuonne saareen. Sieltä sitten kylläkin nämä venäläiset kasakat hänet löytivät ja surmasivat tarinan mukaan. Tästä olis saanu nimensä tämä Katinsaari. Täällä on semmonen käsitys, että ne on vieneet täältä maalta sen sinne saareen, ja sieltä on se Kati päässy, ja on Katinniemi ihan tuolla. Ja ennen penskojakin peloteltiin siitä, että siellä on Katin pää, että lapset ei uimaan esimerkiks sinne männeet.*

Vesivoiman vaikutukset heijastuvat myös näillä kylillä. Osa maisemasta on muuttunut, jopa tuhoutunut vesirakentamisen seurauksena. Esimerkiksi kahlitun Puntarikosken osalta kuultiin, että *[ennen valjastusta kosken] jymy kuulu ja aikamoinen sumukin tuli siihen, sen verran kovat tuli kuohut. Sehän oli se Puntarikoski hirmunen kalavesi. Siellä oli kalanviljelylaitos ja sitten, siellä oli uittohommat. Sitten oli niitä paikannimiä, siinä ol Surmankivi siinä koskessa. Siihen oli tarinan mukkaan pari helsinkiläistä kalastajaa hummauttanu venneellä ja ne hävis sinne koskeen. Mutta se on nyt tietysti hävinny siitä, kun se oli kanavan alla, ne paikat. Sitten oli Mustapyörre, sen niminen paikkaki siinä nykyisen voimalaitoksen vähän yläpuolella, kun meni vesi kovvaa vauhtia. Tuli semmonen suvantopaikka. Siinä irtopölkky uiپی rinkii, joskus aikonaan. Siinä oli kyläläisten pyykkipaikka. Kävi vaimo pyykillä huuhtomassa, just kun oli vähemmän virtaa. Kun se vesi lähti rinkii, suvantopaikka ja lähti toiseen koskeen alas. Se on kyllä aika mielenkiintonen kysymys, kun koski oli semmonen, että nykyaikaan ei varmaan rakennettas enää semmosta. Mut kyl siihen aikaa. Kun ne kuivatti se jokipohjan, niin sinne jäi hirveästi kallaa. Ne voimalaitoksen tekijät, niin nehan säkillä kantelivat niitä, pyytivät niitä, pohjassa jäi semmosia lammikoita, kalat jäi mottiin.*

Herajärvi

Herajärvellä esiteltiin muualla tehtyä paikannimistö- ja kylätoimintaa marraskuussa 2012. Käytiin läpi Herajärven ympäristön paikannimiä ja kuultiin paikallisten tarinoita. Tämän jälkeen sovittiin, että vuosien 2013-2014 aikana yhteistyötä syvennetään kylätapahtumien ja toiminnan tarkentuessa.

Kaikilla unelma Kolista

Ilmari Martikainen, Martikkalan tila, Koli

Kaisu Mustonen

Ukko-Koli. Kuva: Matti Pihlatie

Vanha isäntä Unto Korhonen oli ollu aikoinaan poikana kyyditsemässä matkailijoita, kun Ahmovaarasta ei ollut tietä, mutta hevosella sieltä pääsi kuitenkin Ylä-Kolille. Niin isänsä oli valistanut, että tämä ei ole mikä hyvänsä paikka, ei mikä tahansa nyppylä. Se oli jo perheen henkisenä perintönä siirtynyt tämä ymmärrys.

Ilmari Martikainen on eläkkeellä oleva puutarhavljelijä Martikkalan tilalta Kolin kylästä. Ilmari on ollut keskeisessä roolissa Kolin kansallispuiston perustamisessa ja tunnetaan laajalti pelottomana Kolin luontoarvojen puolestapuhujana.

Kolista vähintään Rukan veroinen – Kolin matkailukäyttö muuttuu ja kiihtyy 1980-luvulla

1980-luvulle saakka Kolin matkailukäyttö oli kohtuullisen seesteistä. Sitten tuli hotellin johtaja, ja hänellä oli unelma Kolista tehdä vähintään Rukan veroinen laskettelukeskus, silloin Rukalla oli 21 rinnettä ja Kolilla neljä vai oliko niitä viisi. Ne alkoivat tuon lpatinvaaran rinteille raivata uusia laskettelurinteitä, ilman että oli edes olemassa luvat siihen hakkaamiseen. Moottorisahat pistivät laulamaan, kaatamaan vaan metsää sen enempää apteeraamatta, taikka puita käsittelemättä, ei muuta kuin nurin vaan puuta mahdollisimman paljon mahdollisimman nopeeseen aikaan.

Miltä tämä sinusta tuntuu? – Vanha isäntä esittää kysymyksen

Täällä oli luontoa rakastava ja Kolin arvomaailmaa hyvin syvällisesti ymmärtävä, Kolin suurimman talon vanha isäntä Unto Korhonen, joka minulle soitti ja kysyi, että miltä sinusta tuntuu kun siellä ollaan nyt sellaista tekemässä. Ei hän minua mitenkään provosoinut eikä masinoinut takajaloilleni nousemaan, että toimi nyt jotakin. Hän vain kysyi että miltä sinusta tuntuu, vetosi minun tunne-elämääni ja Koli-suhteeseen. Minä kävin kattomassa sitä hommaa, ja se ei tuntunut hyvältä. Kirjoitin ensimmäisen mielipidekirjoitukseni Helsingin Sanomiin joka julkaistiin, jossa minä kyseenalaistin tämän, että hissivaijerien ja telaketjujen kitinä ei Kolin luontoon kuulu, elikkä jätetään jotakin lapsillemmekin. Siinäähän oli tarkoitus tuon aarnialueen läpi raivata useitakin rinteitä ja minä olin siellä vaaroilla kolutessa, rinteitä kiivetessä ja sen aarnialueen luolassa kokenut lapsista miten heillä mielikuvitus rupes elämään hyvin spontaanisti. Onko meidän pakko tämä maailma valmiiksi tehdä meidän sukupolven? Siinä vaiheessa minä sain sen luonnonsuojelijan leiman otsaani heti ja se on pysynyt kans siinä. Minusta tehtiin matkailun vihamies, kehityksen vastustaja ja siihen ei tarvittu mitään muuta kuin se yksi mielipidekirjoitus, joka kriittisesti suhtautui tähän Ruka-unelmaan.

Ilmari Martikainen savusaunassaan. Kuva: Matti Pihlatie

Ei oleellisesti muuta Kolin luontoarvoja –Ympäristöministeriö arvioi hakkuita ja räjäytyksiä

Ja sitten, 1983 ja 1984, raivattiin ne rinteet mitkä raivattiin ja sitten tuli Kolin vaaran osayleiskaava käsittelyyn johon myös kriittisesti suhtauduin, siinä kaavassahan on kaavamääräys että Kolin, siis tuon valtion maan luontoa, muuttavat toimenpiteet ovat kiellettyjä ja kuitenkin vastoin tätä vaaran osayleiskaavaa, satoja ja tuhansia kuutioita kalliota ammuttiin taivaan tuuliin ja raivattiin ne rinteet. Sitä sitten kritisoitiin ja ympäristöministeriöstä tuli lausunto että ”ei oleellisesti muuta Kolin näitä luontoarvoja”. Meitä oli muutamia ihmisiä, jotka suhtautuivat kriittisesti näihin kehitysnäkymiin että parturoidaan [aarnialueet] laskettelurinteille ja teknistä matkailukulttuuria vahvistetaan ja nämä Kolin luontoarvot, niillä ei oikeestaan tuntunut olevan minkäänlaista sijaa näissä kehitysnäkymissä. Aina tilaisuuden tullen tartuttiin asiaan, kirjoitettiin millon viranomaisille, milloin medioihin ja tietysti se vain syveni sitten se luonnonsuojeluleima siinä otsassa.

Kolin suojelulaista kansallispuistokeskusteluun

Valtionhallinto rupesi tämän kritiikin tiimoilta laatimaan Kolin suojelulakia, joka olisi siis erillislaki, ei kansallispuistolaki. Se oli jo pikkusta vaille valmiiks kirjoitettuna eli ei että muuta kuin eduskuntakäsittelyyn. Sitten tuli tämä kansallispuistokysymys esille ja se jäi kansallispuistoajatuksen jalkoihin. Kansallispuistoajatushan nousi pintaan siinä kun Lieksan kaupunki yrittäjien vaatimuksesta rupes kaavottamaan Kolin kylän osayleiskaavaa, johonka nykyisen valtionmaan alueelle, ensinnäkin Mattilan alueelle ois tullut yksi lomakylä ja Ollilan alueelle toinen lomakylä ja Paimenenvaaraan 70000 kerrosneliometriä lomarakentamisoikeutta, josta 20000 kerrosneliometriä Akka-Kolin rinteille. Ja sitten 8-kerroksinen hotelli Paimenenlammen Akka-Kolin puoleiselle rinteelle ja 6 rinnettä käsittävä uusi laskettelukeskus Paimenenvaaralta länteen päin. Se sitten käynnisti tämän kansallispuistoajatuksen.

Naiset aloitteentekijöinä – Aloite mappiin ja kaavoitus etenee

Lieksassa oli kirjastossa sellainen tilaisuus jossa me kyseenalaistettiin tämä Paimenenvaaran rantakaava-hanke, siellä oli sekä Lieksan kaupungin edustaja ja sitten oli tämän yrittäjän edustaja. Ne oli ne aloitteentekijät naisia, lähes poikkeuksetta taisivat olla. Siinä sitten ihan spontaanisti ne allekirjoittivat kaupungille aloitteen, että tämä Kolin alue on laajempaan tarkasteluun asettava, ei pelkästään vain jonkun yrittäjän rantakaavatouhuna voi viedä eteenpäin, on sen verran arvokkaasta alueesta kysymys että se vaatii hieman laajemmalle pohjalle tämän tarkastelun. Kaupungin hallinnossa merkattiin tiedoksi että yli 60 allekirjoitusta [sisältävä] aloite on otettu vastaan ja pistetään mappiin ja sillä sipuli. Ei tapahtunut mitään. Kaavoitus eteni niin kuin nyt hyvässä bisnesmaailmassa etenee. Ja siinä oltiin sitten vähän allapäin ja pahoilla mielin että näinkö tässä sitten kävi että ei mitään tapahtunutkaan.

Suoma ja Ilmari Martikainen. Kuva: Ismo Hyttinen

Koli. Kuva: Matti Pihlatie

Kaikilla unelma Kolista

Ilmari Martikainen, Martikkalan tila, Koli

Eihän tämä näin voi käydä – Kolin alueen suojeluryhmä saa alkunsa

Lyhkäsen nolvottamisvaiheen jälkeen tultiin siihen tulokseen että eihän tämä näin voi käydä ja perustettiin Kolin alueen suojeluryhmä, aluksi meitä oli kymmenkunta jäsentä. Me tehtiin sellainen muistio jossa tuotiin esiin että mitä meidän mielestä tässä pitäis nyt sitten tehdä ja otettiin kaupunkiin yhteyttä. Kaupunki ei sitä noteraannut yhtään millään tavalla. No me sitten ajateltiin että kun ei kerran paikallishallintoon saada minkäänlaista kontaktia niin alotetaan huipulta niin kuin montun kaivaminen vaan. Otettiin [yhteyttä] arkkipiispaan ja pääministerrin ja ympäristöministeriöön, lähdettiin niin korkealta tasolta liikkeelle kun me vain osattiin. Siitähän Lieksan kaupunki syytti meitä että minkä takia te nyt näin päin tämän, että ei nyt mennyt oikeassa järjestyksessä nämä hallintokuviot. No me, että kun teihin ei saa minkäänlaista kontaktia niin jotainhan meidän pitää tehdä. Siitä tuli sitten julkinen homma ja kyllä sitä tiedostusvälineet sitten uutisoivat. Samalla käynnistettiin vetoomuskampanja, suojeluryhmä ideoi sen [koska] kaavoituspäätöksellä Kolia ei pystytty suojelemaan, se on niin huterata, sitähän voi muuttaa taas uudella kaavalla ja pelkän kaavanvahvistajan allekirjoitus se riittää mut jos saadaan laki, niin se on jonkun verran jämäkempi. Siinä tehtiin sitten vetoomus Kolin kansallispuiston perustamiseksi ja ruvettiin veivaamaan monistuskoneella sitä vetoomuslankettia ja ajateltiin että jos me 2000 nimeä saadaan tähän niin sitten meillä on vahvat tuet takana. Ja sitä sitten läheteltiin tutuille ja tuntemattomille.

Sehän lähti siis liikkeelle ihan tästä paikalliselta tasolta, muun muassa tämä samainen Kolin suurimman talon vanha isäntä ja opettajia Lieksasta ja Lieksan kauppalan eläkkeellä oleva sihteeri Aarne Purola, tämmösiä vanhoja pappoja.

Se oli yhtenä valomerenä se koko huippu – Mielenosoitus ja mediamylläkkä

Meillä oli itsenäisyyspäivän kynttilämielenosoitus Ukko-Kolilla, -89 muistaakseni. Sinne tuli Joensuusta ja Lieksastakin bussilasteittain ihmisiä ja meillä oli tuhannen kappaletta hautakynttilöitä, sytytettiin ne sinne Ukko-Kolille meneville portaille ja poluille ja huipulle että se oli yhtenä valomerenä se koko huippu. Se tilaisuus sitten räjäytti median, siellä oli pari televisioa ja useita lehtitoimittajia, ihan valtakunnan [tasolla] ja se räjäytti sitten tämän tiedotuspuolen niin että sen itsenäisyyspäivän jälkeen tämän suojeluryhmän ei tarvinnut panna tikkua ristiin vaan meitä pommitti kaikki tiedotusvälineet Huvudstadsbladetista lähtien. Yli 80-prosenttisesti kaikki tiedotusvälineet kirjoittivat suojelumuotoisesti. Ja sitten Luonnonsuojeluliitto lähti kuvioihin mukaan ja ne painattivat jäsenlehtiensä väliin tämän vetoomuskaavakkeen, jossa valtioneuvostoa kehoitettiin ryhtymään toimiin. Niitä tuli tuhansittain vuorokaudessa niitä nimiä heille. Ja sehän ei kestänyt kuin muutamia kuukausia koko se nimienkeruuruljanssi niin 84 000 nimmeekö siihen sitten tuli. Ja se poikkesi siis sikäli että siellä nyt oli näitä Von Wrightia ja tälläisiä jotka ei ihan joka poninhäntäpojan lankettiin nimeänsä pistä. Ja 14 tiede- ja kulttuuriseuraa [tuli mukaan] omalla vetoomuksellaan, mikä on poikkeuksellista, ja lähes 200 tiede- ja kulttuurielämän edustajaa vielä omana vetoomuksenaan.

Kaisu Mustonen

Mitenkäs nyt suu pannaan?

Valtio [ja] ympäristöministeriö suhtautuivat aluksi hyvin penseästi tähän suojeluhankkeeseen. Vetoomuslanketit olivat jo kierron päällä, kun täällä oli maakuntahallinnon, lääninhallituksen puolesta kutsuttu koolle ympäristöministeriön kaavoituspäällikkö Pentti Pantzar, maakunnan pomot ja kaavoittajat sekä Lieksan kaupunki. Muistan, kuinka tämä Pantzar totesi, että Kolille ei perusteta kansallispuistoa, vaan tämä asia tullaan hoitamaan kaavoitusteitse. Ja [eräs] toimittaja tuli minulle nenän etteen sanomaan, että mitenkäs nyt suu pannaan. Meillä oli vetoomukset jo, niitä oli kerätty jo niitä nimiä. No eihän siinä mittään sitten, käytiin yli 80 000 nimeä viemässä tuonne ympäristöministeri [Kaj-Ole Johannes] Bärlundille, meillä oli sherpat, jotka kantoi niitä mappipinoja sinne hänen pöydälleen ja sitten oli ne muut vetoomukset ja tämä median kova paine ja niin poliitikotkin sitten rupesivat miettimään, että kummallekkas puolen tässä nyt kannattas äänten takia kallistua. Aika nopeassa tempossa ympäristöministeriökin muutti kantaa ja rupes valmistelemaan Kolin kansallispuistolakia. Ja sotahan oli sitten täällä paikkakunnalla sitten todella sitä suuruusluokkaa, että hyvä ettei ruumiita tullut.

En tiedä olisiko kansallispuistoa vieläkään jos kaupunki ois ollut halukas neuvottelemaan

Mehän pyydettiin, siis polvin rukkoihtiin Lieksan kaupunkia, että antakaa meille 10 minuuttia aikaa, että meidän oma näkemys tuodaan esille näille kaupunginvaltuutetuille, niin ei tippunu, teillä ei oo mittään assiita, että kyllä he osaa tämän homman hoitaa. Ja he tekivät sitten tänne Kolille sitten maastokatselmuksen, että he perehtyy tähän, mistä täällä on kysymys ja [sanoivat, että] sinne ei teillä ei ole mittään asiaa tulla suutanne aukomaan, että kyllä he tämän homman hoitaa. Se oli niin totaalinen torjunta kaupungin hallinnon ja virkamiesten ja poliittisen johdon taholta tälle suojeluryhmälle ja suojeluajatukselle, ettei minkäänlaista... Toisaalta se oli nimenomaan hyvä, että ne totaalisesti torju, me sitten läheittiin sieltä montun päältä kaivamaan, ylemmältä taholta. Mehän tarjottiin neuvottelutietä ja kompromissia, en tiedä olisiko vielä kansallispuistoa tänäkään päivänä jos Lieksan kaupunki ois ollut halukas neuvottelemaan.

Kolin jyihät kalliot. Kuva: Matti Pihlatie

Karjalan menetykseen verrattavissa oleva isku – Hallitus ottaa kantaa kansallispuistolakiin

Se oli sitten shokeeraavaa kun silloinen Holkerin hallitus iltakoulussa otti ensimmäisen kerran kantaa Kolin kansallispuiston lain suhteen, niin lehdet uutisoivat seuraavana päivänä että Kolille perustetaan 2500 hehtaaria kansallispuistoo, hotelli puretaan ja rinteet puretaan. Silloinen maaherra (Esa Timonen) sanoi, että tämä on Karjalan menetykseen verrattavissa oleva isku tähän maakuntaan ja siitä tuli Karjalaiseenkin parin sivun juttu, että minkälainen onnettomuus tätä maakuntaa on kohdannut, kun tänne on tarkoitus perustaa kansallispuisto. Sehän oli sen hallituksen taikka sen eduskunnan viimesenä asiana, ennen kuin tuli uudet vaalit. Viimesenä asiana tämä Kolin kansallispuistolaki sitten päätettiin, sitä yritettiin vetkuttaa, että kun se saatais siirrettyks seuraavan hallituksen hommaksi ja jos saatais ministeri vaihtumaan ja vesitettyy [koko juttu]. Se nyt meni kuitenkin sillä tavalla, että sen eduskunnan viimeisenä päätöksenä Kolin kansallispuistolaki vahvistettiin 1991.

Mehän ei niin paljoa vaadittu kun meille annettiin

Ei siinä kompromisseja ollut, mehän ei niin paljoa vaadittu kuin, mitä meille annettiin. Siinähän oli välillä kyllä niin tarkalla tilanne, että se oli siis viikoista, ellei päivistä kysymys. Lieksan kaupunginvaltuustohan vielä vahvisti tämän Paimenenvaaran rantakaavan sen jälkeen, kun valtioneuvosto oli jo tehnyt periaatepäätöksen Kolin kansallispuiston perustamiseksi, monta kuukautta sen jälkeen, ne niin härkypäisesti uskoivat ja ajoivat [rakennussuunnitelmaa ja kaavoitusta]eteenpäin. Meillä oli suora yhteys silloiseen ympäristöministeri Bärlundiin, ja hänen kotinumeronsa oli. Kun kaupunginvaltuusto teki illalla päätöksen, niin aamulla oli jo toimenpidekielto tuolta ministeriöstä päällä, koska me yön aikana pystyttiin toimimaan etteenpäin.

Kasvua tarvitaan, mutta ei tätä aineellista – Kolista ja ihmisestä

Minä koen sen, enkä ainoastaan minä koe sitä, vaan hyvin moni muukin, että Koli on niin ainutlaatuisen hieno paikka, että jos se vain pelkästään välinearvona koetaan tälle matkailubisnekselle, niin se on kyllä niin väärin, niin väärin, koska ihminen on kuitenkin henkinen olento, ollakseen ihminen. Ei me olla pelkästään käpyjen kerräjiä. Minä olen arkkiaatri Pelkosen kanssa samaa mieltä, että kasvua tarvitaan, mutta ei tätä aineellista, materiaalin kerräämistä, vaan henkistä kasvua. Minun mielestä Koli antaa siihen hyvin suuret mahdollisuudet, Järnefeltin kalliolla saattaa eksistentiaalisia tuntemuksia, ihmisellä ajatuksia herätä, että mikä on tämän kaiken tarkoitus ja onko oikein, että me tämä luontomaisema kuorrutetaan tekniikalla, tehdään sinne näitä rakennuksia ja lissää laskettelurinteitä, tapetaan tämä henkinen latausmahdollisuus, joka herättäisi ihmisiä ajattelemaan.

Nyt on aikaa nuita lintuja seurata ja kuunnella

– Sinikka Heiskanen ja kotilinnut, Notkolan tila, Jakokoski, Kontiolahti

Kaisu Mustonen

Sinikka Heiskanen. Kuva: Matti Pihlatie

Sinikka Heiskanen tuli aikanaan miniäksi Kontiolahden Jakokosken kylään Notkolan tilalle. Pientilallisten tyttärenä Sinikka oli jo nuorena oppinut pärjäämään maaseudun elämässä ja havainnoimaan ympäröivää luontoa. Nyt Sinikalla on aikaa tarkkailla varsinkin rakkaita kotilintuja, sekä sienestää ja marjastaa lähialueilla.

Notkolan tilasta

Minä oon tullu miniäks tähän 60-luvulla, 1961. Siinä oli appi ja anoppi ja Reino, mieheni, ja Reino'n siskoja ja veljiä vielä tässä asumassa, jotka sitten pikkuhiljaa yks toisensa jälkeen muuttivat omiin koteihinsa. Karjataloutta oli, -92 viimeiset nuoret eläimet lähti pois. Meillä oli keskimäärin kymmenen lehmää ja nuori karja. Kotitarvekalastus oli [lisänä] ja mies teki savottatöitä ja sitten hän kierti paljon tuolla renkinä Pölösen Väinön koneihen kanssa ja höyläystä tekivät, ja sitten hänellä oli serkkusa kanssa sahausyritys ihan omakohtasena työhään. Meille sitten aikoinaan synti kaks poikaa, -64 ja -66. Tässä appi ja anoppi kanssa tekivät maanviljelystyötä ja minä olin siinä tietysti sekä mies oli, mutta hän oli aika paljon sitten siellä vieraassa työssä.

Kotitarvekalassa Pielisjoella

Pielisjoki oli siihen aikaan sellainen, että varmaan tuon Uimaharjun tehtaan tiimoilta tuli tätä vesisaastetta, jossa oli niitä, mitähän ne oli ne epämääräiset lautat aina tuossa veen pinnalla ja sitten oli verkoissa kanssa. Tietysti kalat oli ihan syötäviä, hyvän makusia, mutta aina se verkkojen siivous oli tarpeellinen, yhteen aikaan. Mutta kyllä sitten rupes ne saastelautat pois häviämään, sitten viime aikona, kun kalastettiin.

[Se oli] varmaan kaheksankymmentäluvun loppupuolta, kun lopetettiin. Ja sitten jonkun verran Salamilammilla oli sitä kalastusta, etenkin talavella, talaviverkkokalastusta oli, madetta siellä oli ja haukee. [Minun] mies, hän serkkunsa ja setänsä kanssa kävi, jotta niillä varmasti oli kokemuksen tulos, että mistä mahdollisesti [saa kalaa], missä on kalapaikat. Kyllähän siellä olin mukana minäkin.

Vuodenkierto – Kevät ja linnut

Minä oon keväällä syntynyt, niin kyllä se on kevät [kun vuosi alkaa]. Toukokuu kun on, lumet lähtöö ja kaikki rupevaa vihertämään. Kyllä se vihreyden ja lintujen tuleminen, se on se aika, jollon minä en tästä poistuisi, nyt kun on aikaa nuita lintujakin seurata ja kuunnella. Minä en sillä tavalla erota [lintuja äänestä], vaan kyllä viime kesänä, kun mulla on tuo pihamökki tuossa, minä nukun siellä kesäkuun alusta elokuun loppuun, niin siellä kun iltasella ja yöllä kuulen, jos millon unelta suapi kuunnella: onkohan se satakieli, erittäin hyvin laulava lintu. Siinä on nyt pönttöjä joka puolella ja minä seurasin niihen pesimistouhuja ja sitten kun ne kertaalleen lähti, ne linnut pesistä, sitten minä nukuin muutaman yön oikein rauhassa, vaan sitten kun rupes uus pesintä tulemaan, siinä oli seuraamista sitten. Ykstoista tiaisen poikasta, juhannusaattona näin, kun lähti poikaset tuosta pesästä, niin pullakoita, kaikki oli niin kauniita. Sitte viis poikasta oli sinitiaisella toisessa pöntössä.

Huono-onninen sinitiainen

Minä laitoin tuonne pöntön, kun Esa-poika teki näitä pönttöjä ja yhen oli jättännä muka malliks. Huomasin, että siellä on vielä yks pönttö, joka ei oo puuhun laitettu, niin minäpä laitoin sen puuhun. Sillä ei ollu käyttöä, kun kaikki oli ruvenna pesimään jo.

Sitten yks sinitiainen huomasi, että ai, tuossa on vielä pönttö, mutta se oli vähän huono-onninen se täinen, siinä kun se hauto. Minä huomasin että, nyt se rupes ruokkimaan ja tottakai minä sitä seurasin, että mitenkä pitkään se ruokkii. Viikko vain siitä, kun se rupes ruokkimaan, niin tuli yks poikanen pöntön reiän suulle ja minä näin, että se tuli aamupäivästä siihen ja ihan iltaan asti oli, sitten se oli hävinnä se poikanen siitä. Se oikein nukku, nukku näinikkään tökötti siellä aukossa. Kahtena päivänä se sitä teki ja minä ajattelin, että mikähän tämä asia nyt oikein on. Sitten minä en enää jaksanna vahtii, tulin iltapalalle, niin sillä aikana oli sitten hävinnä se poikane. Seuraavana päivänä sitten aukasin sen pöntön pohjan, jotta tilanteen katon, kun ei näkynyt emmoo. Siellä oli kaks poikasta kuolleena, siellä pöntön pohjalla. Siinä oli semmonen juttu, kun se rupes ruokkimaan niitä, sillon oli monta vuorokautta oikein kylmät ja satteiset päivät. Se tuuli oli siihen pöntön aukkoon päin ja varmaan menehtyivät näläkään, se ei emo ravintoo suanna kun sille yhelle ahneimmalle, oli ihan semmonen harmi kyllä sitten. En minä nyt kaikkii pönttöjä vahi, mutta tässä mökin ympärillä.

Ei tarvi ajaa puolukkaan – Marjat ja sienet ihan lähellä

Puolukka

Ei tarvii ajaa [autolla kauas puolukkaan], kyllä [marja- ja sienipaikat on] ihan tässä [lähellä]. Minulla oli niin monta ämpäriä mukana, niin ajattelin, että ei sitä jaksa kantaa. Semmonen oisko kolomesattaa metriä tuolta tietä ja sinne jäi niin paljon puolukoita, kyllä mulla viis sankollista hilloo oli syksyllä itelle. Satakakskymmentä [litraa] oli nyt, yli neljäsattaa on ollu paraana vuotena.

Puolukka. Kuva: Eero Murtomäki

Sienet

Kanttarellihan se tietysti ois semmonen heleppo kerättävä ja siivottava, vaan minä en oo oikeestaan niitä vielä kunnolla löytännä, se on myöhäsyntysesti tullu minulla kuvioihin mukkaan. Kyllä rouskut on se pääasiallinen sieni mitä minä otan. Tattia otan kyllä kanssa. Omilta vanhemmilta [opin sienet], lapsuuden koissahan kerättiin paljon ja tuntu, jotta sillon oli kyllä paljon sienä. Nyt on sitten semmonen sienimehtä, ei tarvi etemmäs lähteä kun ovesta lähtöö ulos, tuossa rinteessä. [Vanhemmat oli] ihan nuita pienviljelijöitä, jotta sitä työtä on kyllä ihan lapsesta asti oppinna tekemään. Oon ollu oikein tyytyväinen, että on ollu mahdollisuus tehdä ja oppii kaikkii. Ei sormi pyöreesti mäne suuhun, jos tulloo joku semmonen työ, jota pitäisi osata. Jos esimerkiksi ei johosta tule vettä, niin tietää että sitä kaivosta tulee lisää. Ja jos on sähköt poikki, niin panoo hellaan tulen ja keittää siinä, jos on tarve.

Sienisätoa. Kuva: Riita Lukkarinen

Syksy ja lintujen muutto

En varsinaisesti kyttyä niitä isoja parvia, mutta mitä satun näkemään, kun en sillätavalla tuolla pää pystyssä kuleksi. Kun ne äänтелеe, niin sillon ne huomioipi. Kyllä sitten nämä kotilinnut, niin kyllä sen melekein tietää, jotta, millon pääskyset hyvästilenolla käyvät. Se on heidän kotiinlähtö sitten, että tää on semmonen työpaikka heille, tämä Suomessa-käynti. En minä sitä mitenkään masentavasti koe. Minä jään tänne sitten oottamaan taas seuraavaa kevättä.

Maiseman muutos – Lapsuuden sammalikosta taimikoksi

On yks kohta, jonka voin sanoo. Sillon kun minä tulin tänne, [lähellä] on ollu joskus asutus ammon ajat sitten, siellä rauniot oli ja varmaan löytyisi vieläkin jotaki kiviä. Siellä on ollu pelto, se on ”mökinpeltona” käsitelty sitä aluetta, niin sillon siellä oli hyvin paksuja kuusia, ne oli siihen pellolle kasvaneet. Siinä pellolla oli minun mielestä niin sanomattoman kaunis sammalikko. Tietysti voi olla, jotta muistot kultaa näitä asioita, mutta semmonen on erikoisimmin minun mieleeni jiännä, se sammalikko, kun se oli niin pehmeä. Ja ihan vain kuuset, että siellä ei ollu aluskasvillisuutta mitään, ne oli niin paksut ja vahvat ne kuuset, että sinne ei sitä valoo tullu. Mutta se sammalikko oli sitten erityinen. Nyt oon silläkin alueella metissä kulkenna, siellähän on nyt taas uudet, nuoret puut ja taimet, ei haisuakaan siitä sammalikosta oo enää.

Kaivoksista

Kyllä se [kaivosasia on ajatuksia herättänyt]. En minä ainakaan myönteisellä kannalla tietenkään oo, jotta varmastihan se on tuo vesi semmonen, ihmisille juoma-ruoka-aine, jonka toivos olevan puhas. Ja nyt oon tullu huomaamaan, miten makeeta se on, tää meidän tavallinen vesi, se on hyvää. Kyllähän varmaan vaikuttais siihen [tämä kaivosasia], näkihän ne sillon, ne löntti tuolla Pielisjoessa tuon Uimaharjun tehtaan tiimoilta.

Se, minkä myö tunnetaan kotiseuvuks, kodeiks, ja hienoks asuinpaikaks, [niin] se voijaan meiltä alta viiiä – Riutan uraanivaltaus

Helena Pehkonen ja Olavi Louhelainen, Riutan kylä, Eno

Kaisu Mustonen

Olavi ajaa traktoria heinäkuussa 2013. Kuva: Matti Pihlatie

Tero ja Kaisu Mustonen ja Helena pariskunnan taideteosten keskellä. Kuva: Matti Pihlatie

Helena: Tämä tietysti tämä luonnonrakkaus meillä on molemmilla ihan jo syntymäpaikan perusteella tullutta. Minun kotipaikka on tuossa kahen kilsan päässä ja Olavin tässä, ni myö on kasvettu keskenään tässä. Luonto on aina ollu semmonen paikka, minne on pitäsy rähinöitä pakkoon.

Paras yritysidea meiltä tuo rupiliskon kasvattaminen – kaikki keinot käyttöön

Olavi: Lantalan seinästä on riuvvut tuossa kunniakirjan kehyksessä. Ne hais vielä lehmänpaskalle, kun [tein] niitä. Toukkien muotoilu oli kuarnan alla.

Helena: Siinä on Hannele Pokan allekirjottama kunniakirja, kun tehtiin tuonne se suojelualue suojelemaan rupiliskoo, ELY-keskuksen aloitteesta. Tottahan myö semmoseen tartuttiin, kun urraanivaltausuhkakii on ollu piällä jo vuosii.

Olavi: Paras tienesti tältä tilalta.

Helena: On se aika viehättävä paikka, Olavin mielestä ryteikkö, minun mielestä mukava lähteineen ja pusikoineen. Entinen pikkunen pellon tiekare, suo jonka viljeleminen ei oo ikinä onnistunu varmaan kun hevospelissä. Suon ympärillä mehtä, joka ei euron kuvat silimissä kulukevalle oo mieleinen, hijaskasvunen puusto, mutta ihan hyvä sien- ja marjapaikka. Riistalle oikein hyvä.

Helena ja Olavi. Kuva: Matti Pihlatie

Rupilisko. Kuva: Jaakko Kilpiäinen

Kolvananuuro, Pienikoirilampi. Kuva: Matti Pihlatie

Oon pennusta asti siinä kalastanu – Olavin ja Helenan maankäytöstä ja vuodenkierrosta

Olavi: Huhtikuussa kumpikii ollaan synnytty ja sen verran koko ikäsi muahenkisissä hommissa mukana oltu, jotta kevvästähän se vuojenkierto alakkaa. Kesä on niin lyhyt, jotta kun nuita kenkäheinnii kokkoilloo pelloilta, niin sepä kohta alakkaakkii jo jäniksenmetätys ja eikä mäne pitkään, kun jo lumen auraus ja varsojen koulutus. Välissä on tietysti marjankerruut ja muu kellarintäyttö talaven varalle. Hirviporukassa en oo, supikoirii pyyyvään loukulla. Pienriistoo metätän vaihtelevalla tuloksella. Reevertinturan kansa on jänismetätys mukavoo.

Huhtikuussahan se alakaa kalastus, hauvvenkutu. Talavikalastusta en oo harrastanu. Kevväällä tuloo kaloo kahen ihmisen talloutteen joskus liikookii, niin jotta Elvis, meijjän koirahii kyllästyy jo kalan makkuun. Kesällä sitten sillon tällön kala kerrallaan, sopivasti, sitä ei ainakkaa voi ryöstökalastukseks sannoo. Kevväällä katiskalla, kesällä ja syksyllä verkolla. Urkkalampi antaa minkä antaa. Luonto antaa satoo minkä antaa, tointaako sitä vastaan pullikoijja.

Helena: Muuttolintujahan sitä kevväällä alakaa korvat höröllä kyttäilemmään. Lintujen ruokintapaikalta on mukava ikkunasta käsin seurata muuttomatalla olevia ja tänne pesimään jävii. Joutsenten iän on se melekkein ensimmäinen kevvään merkki, ja mustarastas. Kesä männöökkii sitten ulukona suurimmaks osaks, kuka sitä nyt neljän seinän sisällä. Loppukesän ja syksyn suapi kulumaan liijjankii noppeesti, kun säilöä kesän luonnonantimii kellariin ja pakastimeen. Pikkunen kasvima on ja luonnosta suapi 500 metrin sätteeltä marjoja ja sienii, minkä tarvii. Puutarhakii tuottaa satoo ja sekii on Luojassa. Minusta huolimata sieltä suapi vuojenkulusta riippuen millon muhkeen tuoton, millon vähä vaatimattomamman. Marras-joulukuussa onkii sitten melekein talaviunien aika, se on mukava aika olla ilman mittää ylimäärästä. Kevväällä tuloo sitten ne luonnonmukaset kirkasvalohoiijot, jaksohan tuota käyvvä töissäkii ilman keinoitekosta kotkotusta, ku ei vuaji iteltään jatkuvoo liikekannallepanoo. Syksytalavi on lepoaikoo. Ja siinäpä sitä sitten jo talavikuukausille mielessä kehittyi ideoita talaviharrastuksillekkii, näitä säperryksiä riittä, ja lukemista.

Se, minkä myö tunnetaan kotiseuvuks, kodeiks, ja hienoks asuinpaikaks, [niin] se voijaan meiltä alta viiä – Riutan uranivaltaus

Helena Pehkonen ja Olavi Louhelainen, Riutan kylä, Eno

Kaisu Mustonen

Enon Paukkajanvaarassa toimi 1959-1962 Suomen tähän mennessä ainoa uranikaivos. IAEA:n ja STUK:in arkistotietojen mukaan noin 30,000 kiloa urania vietiin Ruotsiin kaivokselta, sen käyttötarkoitus ei käy selville arkistolähteistä. STUK tutki vanhaa kaivosta pitkään 1980-luvulla, ja 1990-luvun alussa alue peitettiin. Jatkoseurantaa tehdään. Louhoksen läpi virtaavan joen sedimenteissä on vielä jäänteitä uranikaivostoiminnasta. Laskuvirtaama purkautuu Pielisen Hirvilahteen.

Uranikaivokseen tähtäävä valtaus jo vuosia

Helena: Televisiosta suatiin tieto, jotta kunnanisiä on käyty pehmittämässä, jotta Kuusojan kankaalle ja Riuttaan on tulossa uranivaltaus, joka tuopi tänne rahhoo repputolokulla ja työpaikkoja jopa satoja. Kukkaa ei lotkauttanu korvoosakkaa, jotta tärkeä pohjavesialue on valtausalueen rajalla, silimiin mualatut eurot sotki tuas jären. Onneks tuo Talavivuara on tainnu euron kiiltoa jo himmentee. Tiällä saloseuvuilla kun on, on se puhas ves jo tärkeimmästä piästä muutennii, kaupunkilaisethan ne ei tarvii sitä paljo ajatella, kun joku sitä vain jostain hommovaa hanasta laskettaviks.

Olavi: Kummoo porukkoo ne valtausyhtiön palakkalaiset, kun pyöriit ympärillä sanookkaa virkkamata. Ei ne meinoo antautuu juttusille, vaikka metässä vilahteloo. Yhen sain kiinni hevosella, muuten ei ois tavottannakkaa, van vähäsananenhan tuo vilsapiä oli. Ja toiset linjanvetäjät mökin nurkalle keskelle tietä jättää kyselemätä autosa, eipä se kaikilta onnistukkaa. On niitä pyöriny tiällä viksumpiikkii muaperän tutkijoita. Eipä tuo jatkuvasti nimmeesä vaihtavan valtausyhtiön toiminta kovin reilulta ja rehelliseltä oo tuntunu alusta pittäinkää.

Helena: Kontiolahella oli Enon ja Kontiolahen luonnonystävien järjestämä tiedotustilaisuus uranivaltausasiasta. Sieltähän se alako vasta tieto tulla, missä männään. Kahvinkeitolla ja -myynnillä sitä alettiin kerätä rahho, jotta suatais lehti-ilimotuksiin rahhoo kasaan näistä tilasuksista, missä valtausasiasta keskustellaan. Ahon Markku ja Tormulaisen Tuomohan ne on olleet, ne puuhamiehet. Ja aika äkkiä se porukka laajeni ja tieto kuluki. Enon seurakunnan tuki ja panostus jo kansalaisliikkeen alakuvaiheessa on ollu mahottoman iso asia, ja sen paljonpuhutan Talavivuaran tiimolta on tainnu jo aika monta ihmistä ruveta ajattelemaan omilla aivoillaankii, sehän ei tietysti oo suotavoo kaikkien kannalta.

Tämä kulutushysterian liehtominen on toisella puolella ja Linkolan ajatukset toisella. Eläppä tässä sitten Jumalisesti. Kumpanenkii puol haluvaa siäntöjä ja lakija tehä, jotta kansalainen ei vain oppis missään tappauksessa omia aivoijjaan käyttämmään etes omassa talouudessaan. Suuruuvenhulluus isköö kaikkiin, missä ei kohtuus tule kyseeseenkää.

Paukkajanvaaran entisen uranikaivosalueen varoituskyltti ja maisemia. Kuvat: Timo Turunen

Kyllähän se [luonto] melekeen kaikki kaikessa on

– Suhteesta luontoon, metsään ja maaseutuelinkeinoihin

Mansikanviljelijät Elvi ja Kauko Heiskanen, Novikan kylä

Kaisu Mustonen

Jyrkkälän kalapato Pielisjoen Ylä-Kaltimonkoskessa.
Kuva: T.H. Järvi 1914. Museovirasto

Elvi ja Kauko Heiskanen ovat mansikanviljelijöitä Enon Novikasta. Tilalla viljellään myös paikallista Enolaista kaskinaurista ja vaalitaan vanhojen paikalliskantojen jatkuvuutta. Elvi ja Kauko ovat elinaikanaan tarttuneet moniin maaseutuelinkeinoihin, kalastuksesta sienestykseen. Poika Jari viljelee myös.

Pajasalmen kalapato Pielisjoen Utrankoskessa.
Kuva: T.H. Järvi 1914. Museovirasto

Mistä teillä on lähtenyt kiinnostus näihin paikalliskantoihin?

Kauko: Niin, tuota ryvässipuliha meillä oli vain, että säilyy tuo kanta ennee. Se on 40 vuotta ollu viljelyssä, meillä tuo ryvässipuli, että se on se vanha, se mikä monta tekkee. Hyvin tykänneet siitä ihmiset, se mänis kaupaks hyvin, vaan nyt ei oo muutammiin vuosiin tullu myytäväks asti sitä. Tämä [nauris], minä sain tuolta Kuusjärveltä, tai Ennoohan se on sekkii. Se oli kai jo sillon 80-ikäinen tämä pappa, kuka anto [siemenet]. Me oltiin kotiseutujuhlassa tuolla vanahassa Kaltimossa ja hällä oli se pieni naurishauta siinä. Tietysti innostuttiin ja minä sitten heti sanoin, että etkö myy meillekkii näitä siemmenii. Myö haluttais jatkaa tätä, niin se hyvin mielellään sanoi, että jatkakkaa vaan, kun sillä oli aivan kattoon asti niitä.

Elvi: Sehän papparainen sano vielä sillä tavalla, että jonkun pitäis jatkoo tätä, että ei katkeis, ettei koko siemen häviäsi.

Kauko: Oisko se 1976 kun alotettiin, kyllähän se on minun mielestä tärkkeitä, kun kerran hyväks havaittu ja satoja vuosii on tätähi viljelty jo ennen kun peruna tuli, niin tätä on jo viljelty.

Mistä se sipuli tuli?

Kauko: No se on varmaan Elvin kotipihasta Pielisjärveltä.

Elvi: Niin, äiti anto, sillon kun läksin, sano vielä että tiitä miten säilytetään kuivana ne siemenet, että elä anna hävitä.

Kauko: Ongelmoo on aina siinä säilytyksessä, että ei taho säilyy.

Elvi: Se on semmonen punertava, vanahanajan, hyvin voimakas sipuli. Se oli kun Kuopijoonni aina mäntiin elonkorjuutapahtumaan, niin siellä oli aina sipulista hirmunen kysely. Ja Joensuussa, vanahemmat ihmiset tunsivat kaikki, että vielä on tätä vanahoo, niin se oli kyllä, sitä tunsii tervetulleeksi, ihan toivottivat mummut ja papat siellä, harvoin myyjee sillä tavalla. Ei vain sua nuita siemennii ennee mistään.

Mitenkä tuon naurishaudan teon opit?

Kauko: No minä oon melkkeen ite keksinä aika paljon siihen, ei valmista sapluunoo oikeen oo ollu, mutta pikkasen sain alkuu siihen kun sain ne siemenetkin siellä, vanahassa Kaltimossa. Myö [kun tehhään] myynttiin, niin tehhään aika suuri se hauta, siin on jottai 80 senttii syvä kuoppa. Sitte suunnilleen metrin kanttiisa tai vähän yli ja siihen hehto tai puoltoista nauriita ja ne kivet kuumennetaan, niihen [riukujen] päälle ja sieltä vieritellään kuoppaan.

Naurishauta. Kuva: Matti Pihlatie

Pieni vene oli vielä ja myrskyt aina oli – Muikunpyyntiä Pielisellä

Elvi: Myö kanssa sillon joskus pyyettiin Pieliseltä muikkuu syksyllä kutuaikaan, pyyettiin me talvellaakkii, se on kyllä kylmee hommoo.

Kauko: Urakalla pyyettiin kuukauken päivät. Joka uamu lähettiin, vaikka kuinka kova tuuli ja pieni vene.

Elvi: Verkolla [pyyettiin], ja sitten piästelttiin siellä ja pieni vene oli vielä, ja voi hyvä ihme, myrskyt aina oli.

Kauko: Oli parikytä verkkoo aina, joku 15 ja viis metrii korkkee. Ja yötä oltiin aina siellä saarella.

Elvi: Niin oltiin siellä yötähhii, kyllä sitä aina nuorena jakso siellä. Ja kalat, muikkukeitto keitettiin oli voita mukana ja paistettiin ja vaikka mitä.

Kauko: Verkothan minä ite aina tein, katiskat ja rysät kansa tein.

Miten opit ne rysät tekemään?

Kauko: No kaverit tuossa, tuo Mönkkönen tuossa, vanaha, sillon aikoinaan teki niitä, niin sieltä kautta on jääny tietoja. Me sillon joskus pyyettiin lahnookkii kutuaikkaan, tuli hyviähi saaliita, vaan se oli semmosta onnenkauppaa, että miten se sattuu se kutuaika. Muutaman kerran meni melkeen tönköks rysät, kun siinä oli niin paljon, siinä oli toistasataa killoa, eikä ollu hyvin suuri se rysä. Niin se on vaan, kun ne paikat tietää, mutta jos veen korkkeus vaihtelloo ja muuta semmosta hämminkiä, niin se ei välttämättä ihan samoille paikoille tule.

Minkälaisia ajatuksia se herätti, kun tuo joki kahlittiin ja noita voimalaitoksia tuli?

Kauko: No kyllähän se aikalailla pahoja ajatuksia. Eipä siinä paljon [ihmisiltä mielipiteitä kukaan kysellyt], minä pikkasen muistan, kun Saapaskoski oli vappaa vielä ja pikkupoikana kävin ongella. Siellä semmoinen lohi hyppäs, muutama ja siellä oli niitä kertoja, oli niitä risumertoja, hyvin laitettuja oli, hyppeemällähän se meni siihen mertaan sitten, ne ol semmossiin kohtiin laitettuja, missä se oletettiin, että tuossa se hyppäjä, ne oli piältä avonaissii. Ne ol nuista kuusenoksista tai katajista tehtyjä. [Isännillä oli omat paikat], siellä kun oli näitä oikeuksii, tiloilla. Eikä ne oo pyytämällä loppuna, ei ne oo niin paljon pystynnä sitä pyytämään. Kyllähän siinä on korvaamaton vahinko tullunna.

Se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten – Muurahaisten munien keruusta

Mistäs se tuli sitten se muurahaisten munien keruu?

Elvi: No se oli kans.

Kauko: No se oli, myö tuolla ihan vähän aikkoo, mitä se oli, Liperin puolta, asuttiin sillon alakuun, siellä puhuivat siitä munituksesta, joku jo neuvo, niin kokkeillahan sitä piti sitte heti.

Elvi: Heinätyshii, ne huastoivat, jotta kun oli heinäthii jännä tekemätä sillon parhainta aikaa, ku kusiaiasen munii piti kerätä.

Kauko: Muutamina vuosina, en minä sitten, en minä oikeen tykännä myöhemmin, että eihän se oo, se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään, ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten.

Elvi: Minä muistan, kun poijan kanssa aina mäntiin heinälle minun kotipaikalle, kun veli asu äitin kanssa, niin junassa kun se aina huasto, kun se oli hyvin puhelias, huasto, pikkunen poika ol, jokaisen luona kuluki ja istu, niin tiesikkö, se immeisiltä uteli, että mittee ne äiti ja isä tekee, äiti ja isä kusiaisenmunnii kerree. Sitten ne nauroivat siellä ja kyselivät, että mitenkä sitä tehhään ja poika sano, että ettekö työ nyt ällyy, se koitti selvittee.

Kauko: Tavallaan koteloitahan ne on jo ne, ne on semmosta puolensentin mittasta, lintujen ruuakshan ne käytti niitä, pienien lintujen.

Elvi: Yöt [niitä] saunassa kuivasin. Meillähii oli tuo vanaha sauna, tai ei ollukkaan vielä tässä tehty remonttii sillon, saunassa kuivasin niitä, ne piti ihan rapista.

Kauko: Tiälläkkään ei muut sitä tehneet, ne vaan naureksi pojat minulle, vaan ei ne tiennä minkäverran siinä hankki.

Elvi: Niin ja se oli vielä joulu allahhii niin muurahaissii oli moottorin alla, minä muistan, kun kauppaanni mäntiin aina, poika oli mukana aina ruokaostoksilla.

Kauko: Tippu vaatteista muurahaissii.

Elvi: Poika sano, että muurahaissii kulkoo ympäri siuu, minä sanoin, että älä kato alas! Ja maton aluset ja tulihan sitä vuatteissahii, kun sitä välillä ruokoohin piti laittoo, kottiin kun iltasella tuli niin lauantaina, kun siivos niin ei löydy, kun kuolleita muurahaissii.

Kauko: Meidän metässä, on siellä vanhassa metässä muurahaissii isoja aika paljon, kuusikon alla, ne on ihan korkeita. [Hienoja rakennelmia] ne ovat. Minun mielestä ne vähän rakentaa sen [kekonsa] sääolosuhteihen mukkaan, jos on saekesä, niin sillon tekkeet terävemmäks sen ja semmosella aukolla tai aukon laiassa, niin ei ne oo teräväkärkissii, ne kuivais liiaks ne pesät. Ite muurahaishethan on melekeen maan alla. Kun aukko tehhään, niin vaikka lie kuinka paljon siinä metässä ollu pessii, niin kyllä ne melkkeen häviää, että ne siirtyyt, se ei kestä sitä.

Kyllähän se [luonto] melekeen kaikki kaikessa on

– Suhteesta luontoon, metsään ja maaseutuelinkeinoihin

Mansikanviljelijät Elvi ja Kauko Heiskanen, Novikan kylä

Kaisu Mustonen

Kolin vaaroja: Sutka, Käränkä, Rintanen.
Kuva: Matti Pihlatie

Muuan partanen mies tuli sieltä kun sienä etin, niin sano että karhu on, nähtiin vasta tässä näillä seutuloilla tällä viikolla. Minä siihen, että minä oon koko viikon ehtinnä enkä oo löytännä!
– Elvin ja Kaukon sienireissuista

Kauko: Vaan sitten se sienihomma oli vielä.

Elvi: Se oli parasta hommaa, syksyllä.

Kauko: Alko ehken 1969, niitä seutuja

Elvi: Ne ei muut paljon silloin vielä poiminna, viisastelivat vain. Se oli hyvä hyvvee hankintaa se sienengeruu.

Kauko: Roskat pyyhittiin pois ja jo aina silputtiin niin eikun sai vaan laitto pattaan suoraan ja keittämään ruveta, että ei ois tullu mittään jos olis yksitellen puhistettu. Niin se oli, kovvoo työtähän se oli, kun sitä jakso.

Elvi: Niin saloilla tuolla.

Kauko: Niin täällä oli hyviä sienimaita tuolla, missä karja oli käynnä ennen laitumella, niin niissä oli parraiten.

Elvi: Siellä näki niitä naurishauan paikkojahii siellä rinteissä kun oli, ja niissä oli sientä, haaparouskuu pientä.

Kauko: Parhaiten löyty niiltä semmoisilta, miks sitä sanottas, hakamaaks.

Elvi: Ja koivusekainen [metsä], niin siinä oli issoo ja hyvvee.

Kauko: Niin sekametät, ja sitten kun se tatteja ostavat, ja yhdellä aikoo näytti, että näillä hankkii vielä paremmin, niin sittenhän sitä niin kuin enempi tattipuolta kerättiin.

Elvi: Syyskuulla niitä nousi hirveesti tuonne Naarvankankaalle.

Kauko: [Ensin] se oli aina hakusessa, jotta mistä niitä löytäis niitä siennii, mutta vähitellen oppi tietämmään ne paikat, josta sai mennä niin kuin hakemaan. Naarvankankaalla oli silloin isot kankaat, sieltä sai paljon sitä herkkutatti, kivitatti, männyn herkkutatti. Meillä oli ihan evästä ja ei sitä kuitenkaan niin juostu. Mul on aina kahvipannu mukana ja pari kerttoo aina kahvit keitettiin nuotiolla.

Elvi: Aurinko kun paisto, niin sitä aina vähän suunnisti sen mukkaan, muutamanahi oli viikko taas kulettu ja sitten lauantaina sato ja minä ku eksyin, ja voi hyvä, minulla oli sientä täyet kantamiset ja minä arvelin, että tänne sitä yöks, alako hämärttyy ja sitten viimein löysin, minä kuljin ihan ristiin rastiin sitä kangasta ja kun en tiennä suuntoo kun sato ja aina ympyrree kierrin ja sammaan kohti aina tuln ja sitten viimein löysin semmosen hyvin pitkän vanahan autotien pohjan, oli sammaloitunna ihan, sitten siellä tien piässä auton näin ja minähän vilikutin ja ne tuli vastaan minkä pääsivät, maasturi oli ja nuoripari ja sanovat että ootko eksyksissä ja minä sanoin että oon ja minä en tiä että minnekäpäin minä, ja sano, että tämmöset kannannaiset että mitenkä sinä näihen kanssa ja minä sanoin, että minä en ruahi näitä heittä, päivän työ.

Vielä muuan partanen mies tuli sieltä, kun sienä etin, niin sano, että karhu on nähtiin vasta tässä näillä seutuloilla, tällä viikolla. Minä siihen, että minä oon koko viikon ehtinnä, enkä oo löytännä! Sano, että turhoo on tätä ihmistä pelotella.

Kauko Heiskanen kävelyllä metsässään heinäkuussa 2013. Kuvat: Matti Pihlatie

Herajärven kierroksen varrelta, Eteläpää.
Kuva: Matti Pihlatie

Kauko: En muista liekkönä sama syksy ollu sitten, kun sitä sientä oli varmaan niin paljon niin Jari oli mukana, poika siellä, eihän se silloin vielä kerännä paljon, mutta se oli siinä auton luona ja omia asioitaan teki tuota, alko jo vähän hämärttyy, mutta myö vielä vaan mehtään lähetettiin ja siinä oli auton luona joku vanha peltikanisteri, niin minä sanoin, että nouse tuohon puuhun sitten jonkun puolen tunnin piästä ja koputtele, että osataan autolle, jos on vuara eksyy. Ja niin alko koloke kuuluu. Se on vähän pimmeessä vuara eksyy, jos on vielä pilvinen ilima ja tasanen kangas, että jos on niinkun puusto tasanäkönen. Siellä oli kuukkelihii vielä silloin muutamassa kohti. Niin oli silloin, en tiedä onko nyt ennää. Semmosia sienireissut oli.

15 vuotta minä hakkasin niitä metsiä, vanahoja metsiä hakkasin nurin, niin silloin minä näin että ei tämä vetele oikeen – Ajatuksia metsästä

Miten kuvailisit luontoa tai suhdetta luontoon tai mitä luonto merkitsee sinulle?

Kauko: Kyllähän se melekkeen kaikki kaikessa on. Minä vähän ennallistan metsee, jotta vähän vanhennoo nopeemmin ja näkyy jo vähän tuloksiiki. Esmerkiks pohjantikka on kottiutuna, viime kesänä oli jo pesäkkii. Siinä ei tarvi kun niitä, no kuusia etupäässä pohjantikka, tämänpaksussii, niin se niistä sitä, niin mikäs se nyt on sen kuoriaisen nimi, niin se niitä toukkia syöpi. Se pittää, sanottaan nyt vaikka hehtaaria kohti tietty määrä niitä puita, siinä on nuo metsälait, että ei suakkaan hyvin paljo, tulloo niitä kuoriaistuhoja sitte. Mutta eipä niitä kovin heleposti tule kun nehän tikat hakkoovat ja syövät pois ne.

Mistä se tuli se taito ja ajatus siihen, kun yhtiot kuitenkin hakkaavat metsiä, mutta itse ajattelet vähän toisin?

Kauko: Sanotaan että viistoista vuotta, minä hakkasin niitä metsiä, vanahoja metsiä hakkasin nurin, niin silloin minä näin, että ei tämä vetele oikeen, niin siitä jäi mulle se. Oravanpesäpuita kun ajettiin, niitä liito-oravan pesäpuita, minulle on tuo liito-orava jäännä mieleen, se on vähän niinkun lemmikki. Se on varmasti [luonnon kannalta vaikein ongelma, että metsät on menny], että siinä kyllä jotkut herkemmat lajit tulloo tosisiaan uhanalaiseks. Ja sehän on aikamoinen, mutta minä en siihen puutu, mutta sehän kuuluis metänomistajalle tavallaan etes jollain tavalla tarkastella, mitä hänen metässä on, ennen kun se kaajettaan.

Mistä se mielestäsi tulee se hinku tuhota ja avohakata metsää, että onko se raha vai mikä?

Kauko: Luulen, että se on yksistään raha, jotta pittää saada paljon rahaa kerralla. Että pittää olla tuottava, se metsä.

Elvi: Hienot autot immeisillä ja uuet talot.

Veressä hirmu vietti sinne metsään

– Lähialueella tapahtuvan metsästämisisen merkityksestä

Puuseppä Marko Karhu Havukkavaara, Selkie, Kontiolahti

Kaisu Mustonen

Jos kuuli että joku on metällä, niin sitä oli heti kiikkelehtimässä siellä
– Lapsesta asti aina metsässä

Se oli jo ihan pikkupentuna aikanaan [kiinnostus näihin mehtähommiin], isäukko, sehän silloin nuorempana metätti, mutta sitten, kun ite alako olla niissä ikilöissä että ois alkanu olla se polte ja ite pääsemään sinne metälle, niin sitten ei ennä isä metättäny. Mie en oikein tiä, että mistä se niin vahvana tullu loppujen lopuks, jostain se veressä on tullu, se hirmu vietti sinne mehtään ja kallaan. Sitä piti olevinnaan leikkiä jouskarin kanssa, teeriä jahata lähimetissä. Sitten jos kuuli, että joku oli metällä, niin sitä oli heti kiikkelehtimässä siellä, että kahtelemaan, mitä nää ukot täällä touhuua. Siskon kanssa on ollu marjаметässä tai sienä haikailemassa, et se on niinkun siitä lähtösin. Kuustoistavuotiaana oon hommannu metästyskortin ja haulikon sain ja siitä pikkuhiljaa piäs harrastamaan ja opettelemaan sitä. Heti vaan, kun mahdollisuuksia tuli, niin kun sitä pääs yksinnään kulukemaan ja seuran jäseneks, niin sittenhän siellä on viettäny aikaa paljonniin, männy ympäri ja touhunnu ja nykysin tietysti kun on omat koirat ja ikkää niin pääsee touhuumaan kaikkee mahdollista.

Kohta se tulloo
– Saalistamisesta ja saaliseläimistä

Ensimmäinen riistalintu oli kotipaikan takkaa, sieltä läheltä kunnan rajjaa akka-teeri, se oli jäi loppuiäks mieleen. Vähän lunta sato ja siellä oli aukolla puissa lintuja ja tietysti piti yrittää haulikon kanssa, että jos pääsis vahingossa ampumamatkalle, vaikka se nyt on suur mahottomuus. Pääsin siihen laitakuusikolle, yllättäin siinä oli sitten teeriä puissa ja ne lähti karkuun ja siinä kerkis tulla jo se paha miel että eipähän tajunnu taas katella ympärilleen, mut sit se akka-teeri sieltä jotenni harhaantu, se lenti pään päälle mäntyyn ja siitä sain sen sitten ammuttua.

[Ensimmäinen] mehtäjänis oli tuolla Levälammilla, se samalla opetti jänishommassaki paljon, myös oltiin kaverin koiralla siellä jänismetällä ja ite passissa oottelin ja kun se ajo kuulu siellä eessäpäin, niin kohtahan se jänis tulloo sieltä, sielt se tulloo, ja pakkasaamu oli niin rapina kuulu sitten selän takkaa, ja ei mittään, oottelen, kun kohta se jänis tulloo tuolta, koira haukkuu ja lähenöö ja taas kuuluu rapina selän takana ja minä, että kohta se tulloo, kohta se tulloo, kohta se tulloo ja taas kuulu sitä rapinaa ja loppujenlopuks sitten pyörähin kahtomaan, niin se jänis oli jo kymmenen metrin päässä siellä selän takana, kahtomassa, että mitä helevettä se ukko siellä tekkee. Niin siihen sain sitten sen ensimmäisen pupen poksautettua, ja sekin on tietyllä tappaa tietysti jääny [mieleen], ne ensimmäiset ja moni muukin, koiralle ensimmäinen kaato pentuna ja monet muut, ne on mukavii muistoja.

Ehkä kaiken hienoin on kun oman jäniskoiran kanssa on jänismetällä, jotenkin se on niin. Mutta on se vähän vaikee, toisaalta kevväällä tuntuu, että mikkään ei oo niin hienoo kun istuu majavapuron varressa iltasella tahi sitten oot jossain aamulla teerisuolla, ne vähän vaihtelee. Mutta ehkä se mieleisin kumminnin on tämä jäniksen pyynti, mutta joka hommassa kun niissä on ne hienot hetkensä, että vaikka näätärauat laitoin ja viikon päästä oli näätä rauoissa, ne on niitä mukavia hetkiä ja onnistumisia, että onpahan se sitten mikä tahi sattumus, että siellä ei ikänä oo oikein tylsää päivää ollu. Se on, että ikänään ei oo vielä näköjään sitä oppinu, että jottain olevinnaan aina tietää ja siinä vaiheessa, kun ruppee jähleistämään että mie ossaan tän homman niin siinä vaiheessa ylleensä pistää aina nöyräks sitten.

Marko ja Anne Karhu koirineen kotipaikallaan Havukkavaarassa. Kuva: Matti Pihlatie

Metsäjänis. Kuva: Anne Karhu

Ukkometso. Kuva: Anne Karhu

Näätä. Kuva: Anne Karhu

Siellä ikänä ei oo tylsää, ja sit just on se uuen oppiminen – Ajatuksia luonnosta

Mun mielestä se [luonto] on vähän leikkii laskien uskovaishenkeä, että siellä tykkää ja voi olla ja myntätä. Välillä on huonoja päiviä, vettä sattaa kaatamalla ja on läpimärkä ja kylmä, mutta jotennin siellä vain tykkää olla ja touhuta kun aina oppii uutta ja näkkee uutta, se saattaa olla vaikka joku kannonkäänttyrä tai puu tai joku muu tapahtuma, siellä ikänä ei oo tylsää ja sit just se uuen oppiminen, no nyt löyty marjapaikka, tai onnistumisia näitä. Ja aina tapahtuu, harvon on ollu semmosta päivää, että ois oikeesti ollu tylsää, aina siellä jottain ihmeellistä näkky. Se on semmonen, että kun siellä on ikäsä myntänny, niin siellä tykkää touhuta sitten ja mukava vastapaino sitten tuolle työhommille ja muille, että kun hallissa on päivän, niin pääsöo sitten myntttämään.

Voiaanhan myö mennä mutta mennään kyllä ihan turhaan sinne istumaan
– Pyyntipaikan valinnasta ja sään ennustamisesta

Ei voi sannoo tosissaan [,että osaisi säätä ennustaa]. Entisaikaan vanhat ukot, ne on tienny aika pitkälle ja tarkkaan, niin jottain ehkä ossaa aavistella, että mihinkä suuntaan on menossa tai arpoo hyvällä tuurilla sannoo, että nyt se männöö näin, mutta ei niinkun kunnolla että jottain tämmöisä pienempiä mitä saattaa olla tulossa. No taas aamulla tahi kelistä ossaa lukkee, että nyt on semmonen keli, että pittää mennä tekemään sitä hommaa. Tai nyt on hyvä keli siihen hommaan, että millon on koiralle lentokeli tai millonka kannattaa männä kuuntelemaan suon laitaan, että pittää päästä. Se on joskus syksyllä töihin mennessä harmittanu, että nyt on niin kommea pakkasaamu, että ois mukava istua termarin kanssa tuolla mättään päällä ja kuunnella sointia.

Se on nuissa justiin, että minnekkä päin kannattaa lähtee, mikä on millonniin semmonen mukavin maasto touhuta mitäkin just. Että jos on hyvät kelit, nyt kevväällä se on majavan pyynnissä, siinä keli vaikuttaa hirmu paljon. Joskus on ollu niin, että yks kaveri oli, että lähetäänkö kytikseen, niin minä, että voiaanhan myö mennä, mutta mennään kyllä ihan turhaan sinne istumaan, mutta jos nyt halluut niin.

Suklaapalasta lyötiin kummipojan kanssa vetoa, että montako minkkiä on rauoissa
– Miten saada nuoriso metsään?

No nuin nuoremassa polovessa voi olla aika pitkälle, että oon aktiivisin. Sitten onhan näitä kyllä tosi hyviä junioreja, keillä riittää intoa ja uskoa, joillain kyllä riittää pirun paljonkin, mutta se on ehkä enempi sitte, että jäniksen ja sorsien perässä, että ei oo sitten välttämätä niin joka puolelle. Mutta on muutamia, että ne on innostuneita, oli tuolla rautoloilla muutaman kerran mukana pari kaveria ja olikohan meillä silloin neljä näätä ja minkki, niin se rupes itekki, että pitäsköhän sitä ruveta harrastaamaan. Samaten kummipojan kanssa viimeisyksynä, niin myö suklaapalasta lyötiin vettoa, että monta minkkiä on, ja näätä rauoissa. Ylisenpäässä käytiin, niin siellä oli ensimmäinen ja sillä oli yks veikkaus ja mulla oli kolome ja loppujen lopuks myö viis otettiin sillä reissulla rauoista poikkeen. Niin se oli sitten mukava, että se intoo saapi ja sama niinkun kummipoika, niin se on kanssa tuntuu nyt semmonen polte sinne mukkaan vaikka nuori on, niin se ois kyllä joka reissulle lähössä mukkaan.

Käytännössä ylittää haulikolla läpi ampua ne viimeiset palat missä on kunnan vanhaa mehtää
– Nopeat muutokset metsämaisemassa

Kun itekkin mietti, että ensimmäisiä vuosia kun metätti, niin Selkieltähän löyty jopa vanhoja mehtiä, mutta siihen nähen, mitä se on nyten muuttunu niin nyt käytännössä ylittää haulikolla läpi ampua ne viimeiset palat, missä on kunnan vanhaa mehtää. Hyvin varovasti, kun käveleksii niin saattaa päästä kotvan matkaakin kiertelemään ja kulukemaan semmosia nätimpiä mehtiä, mutta [pääosin] ne on käytännössä hakkuita. Tuolla joskus perilläkin naurettiin kaverin kanssa, että ei pääse eksymään, kun auto on tien varressa, niin nousoo vain korkeelle mäjelle, niin se näkky aina. Nyt taas toisaalta, kun on mehtä kasvanu ja kun mehtokanta oli toissasyksynä tosi hyvässä nousussa, ne alakaa taas olemaan tottunu sitten siihen. Metät ruppee pikkusen olemaan taas nätimpiä ja mukavempia kulukea. Toissasyksynä oli hauska se, että kun ei ollu marjoja ei mittään, että miten nopeasti ne oppi linnut ja muut siihen mukautummaan, että kun olivat vihannan perässä peltoloilla ja tuolla, missä niitä ei ylleensä ikänä nää, ouvolta näytti, kun heinäpellossa sängellä on vihreetä syömässä teerikarja.

Elpyvä Jukajärvi ja Jukajoki

– Pentti Hassisen kädentyö ja perinnetieto näkyy

Tero Mustonen yhteistyössä Selkien ja Alavi-Jukajärvi –kyläyhdistysten kunnostushankkeen kanssa.

Itä-Suomen suurin vesiensuojeluhanke lähti liikkeelle Selkien ja Alavin kylien voimin 2011. Sen laukaisi VAPO:n turvetuotantoalueelta päässeet happamat vedet, jotka tappoivat Jukajoen kalat 2010 ja 2011. Kylät toimivat ripeästi ja nyt koko 9000 hehtaarin valuma-alueella on käynnissä lukuisa sarja hoitotoimenpiteitä ja selvityksiä.

Hanke ei olisi mitään ilman kyläläisiä, ja perinteentaitajia, jotka muistavat järven ja joen elämästä oleellisia tietoja aina 1920- ja 1930-luvuilta alkaen. Tällaisia persoonia ovat muun muassa Eero Piipponen ja Pirkko Siltala.

Pentti Hassinen, syntynyt 1932, kuuluu samaan ryhmään. Hän on taitava tarinankertoja, erämies ja pienviljelijä Jukajärven alueelta. Hoitohankkeen aikana Pentti päätti ryhtyä toimeen. Hän antoi oman Ruukkisuonsa käytettäväksi, kun Jukajärven tilaa ryhdyttiin kunnostamaan. Siitä tehtiin monille kyläläisille merkityksellinen kosteikko, suuruudeltaan yksi hehtaari.

Pentti Hassinen.
Kuva: Matti Pihlatie

Pentin ajatuksia Jukajärvestä

Syntymämaisema

Tässä oon syntyny, tuolla saunassa oon kuulemma syntyny ja pikkunen mökki ol tuossa, missä asuttiin.

1930-luvulla ukin kanssa kalassa

Semmoset muistot on, kun kymmenvuotiaana tai vähän allekin ukin kanssa, tuon isänisän kanssa kalassa käytiin, se kepin kanssa kulukee nyttyttel tuonne järvelle. Mie olin soutumiehenä sitten, serkkupojan kanssa aina porukassa oltiin ja olhan se tietysti Liisakin, siskotyttö apuna oltiin siellä. Se jäi vielä mieleen, kun tultiin tai menttiin, sitä piti aina mennä, mistähän se johtu, tuonne etemmä kallaan, että sitä ei ihan tästä piharannasta. Sitä piti mennä tuonne yläpähän järvee niin sanotusti. Ukilla oli tuo, semmosta kankaasta, oisko se nuista säkkilöistä tehynä purjeen. Sitä jos myötätuul sattu tullen tai männen, niin se nosti kepissä purjeen ja tultiin vappaalla poikkeen. Helepotti sitä soutumiehen hommaa, ja mukavahan se oli sieltä lieritellä hiljaa ku ei kummallakkaan, ei mulla ollu eikä ukilla ollu ennää kiirettä. Kyllähän niillä oli se, että ilimosta olivat tietosia silläkeinon, että sitä kallaankin lähettiin, kun heillä oli tiiossa, että kyllä se nyt kala liikkuu.

Ruukkisuon kosteikko.
Kuva: Matti Pihlatie

Maastokartoituksen havaintoja järven rannan läheisellä valuma-alueella. (Maastotietokanta, © Maanmittauslaitos 2012; Valuma-aluejako, © SYKE 2012.)

Oravanmetsästys

Kyllä ihan koulussa ollessa piti jäähä kotiin, kun oravan metästys alako. Niin isän kanssa oravanmetälle tuonne. Se ol semmosta hommaa, kun se ol siihen aikaan arvokas, oravannahka. Niin isähän heitti joskus savotassa olon, pani hevosen talliin ja lähettiin oravanmetälle, sillä hankki paremmin, kun mitä savotassa sai rahhaa. Minun piti olla kaverina, jotta koputtelin puita, jotta isä sitten näki, että missä kohtiin se orava siellä heilahtaa ja ampu alas. Pienois kivääri ol ja haulikko jotta, haulikolla se isä etupäässä, mie sitten rupein pienärillä ampumaan, se vaan tarkka piti olla, jotta sai sattuummaan piähän, kun sitä ei saanu vielä runnakolle ampua. Se piti piähän sattua niin, että nahka jäipi ehjäksi. Markkinoille se isä vei ne semmoset alun toistasattaa kappaletta, se ylleensä sai se isä niitä nahkoja sitten myyntiin; ja kirppuja vielä enempi. Myö suatiin siskotytön kanssa ehtii isästä kirppuja, kun se sai aina oravat nylettyä iltasella. Kyllä myö maisteltiin oravanlihaa. Ei se vakituinen ruoka ollu, mutta kyllä se äiti laitto paistit siitä ja ihan hyvää se oli, kun ne sikkaa pisti siihen sekkaan, siihenhän tuli rasvaaki sitte, jotta ei ollu niin raakaa.

Lahnanpyynti

Lahnan kutuhan se oli, se pääkalastusmuoto ennen juhannusta ja juhannuksen aikaan isot lahnat sitten tulivat tuohon. Kuvulle nousivat niin, niitähän sitä sai sitten kolmekilosiakin sieltä varmasti tul ja, kahen kolomen kilon kieppeillä, kun ol niin ne oli jo ihan hyvän kokosta lahnaa.

Liistekatiska

Liistekatiska tai semmonen, järvenpohjaan oli lyöty, piti tietysti urkkii poikkeen sitte, ei sitä pystyny kallistamaan veneeseen sieltä. Kyllä se sai sieltä kallaa, siihen niin etes, tai meleko likellekin rantaa, ku siihen aikaanhan se syven tuosta, sittenkun tuo missä nyt on tuo rantapenkka niin rupe syvenemmään nopeasti, että meleko likellä rantaahan se oli.

Jukajärvi – hanke sai tukea muun muassa LEADER –rahoituksesta. Kuva: Matti Pihlatie

Pitkäranta, edessä Jukajoen suu.
Kuva: Matti Pihlatie

Lumimuutoksen hallitus tutustumassa Jukajoen tilanteeseen maaliskuussa 2013.
Kuva: Hilikka Heinonen

Järven lasku 1959

En mie muista, et siitä ois pahempii polemiikkii ois ollut. Kyllähän tietysti kun, olhan siitä hyötyykin siitä laskusta, tietysti kuka kalasti ja tuolla rannoilla oli mökkiä, mökkiä tekivät ja silleen. Kun ves mäni niin alas, se veden pinta niin ne tietysti olivat vähän nyremielellä siitä, kun vesi pillaantu, onhan ne nyt vähän tassaantunnu ne mielipitteet. Vaan sitten vielä, meiän rannaks sanon, missä on meilläkin rantamökki, se on tuo ranta ku meni semmoseks, uintipaikat hävis.

Toiveita järven tulevaisuudesta

No minun mielestä siinä, ku ois semmoset vehkeet, jotta pystys syventämmään sitä mutalikkoo, ottamaan poikkeen ja ne heinikat siitä sais etes vähemmäks, niin että siinä, sehän se korjais jo tätä rantaeläjien olotillaa. Onhan tässä eläjiäki rannalla, kesäasukkaitakin, niin nehän oisivat mielellään semmosen puhtaamman veen äärellä, kesää viettäisivät, vaan se on tietysti utopistinen ajatus se, jotta sitä pystys saamaan. Ja nuo saarien välit, ku pystys puhistamaan, että vesi pystys virtailemaan, jotta se ei seisattus sinne. Sehän lissää vain tätä tilannetta, mikä nyt on siellä, sinne muotostuu lissää sitä mutalikkoo ja heinikkoo, että se estää veden virtauksen. Pitkäsaaren ja mantereen väli, senniin ku sais aukastua tuota, sieltähän piäsis vesi ympäri kiertämmään. Nythän siitä taitaa piästä kahlaamalla suureen, siihen Pitkänsuureen, se on niin matalaks männynnä.

Ajatuksia kosteikosta Ruukkisuolla

Se toivomus vain on, että tosiaan jollakin keinon tää menis etteenpäin, nää hommat mitä täällä nyt on käynnissä. Järven kunto korjaantus tuosta. Toivottavasti siitä on nyt se hyöty, eikä vain näköalapaikka, mistä oli alunperin lähtöki, jotta se korjais tuota veden tilannetta tuolla.